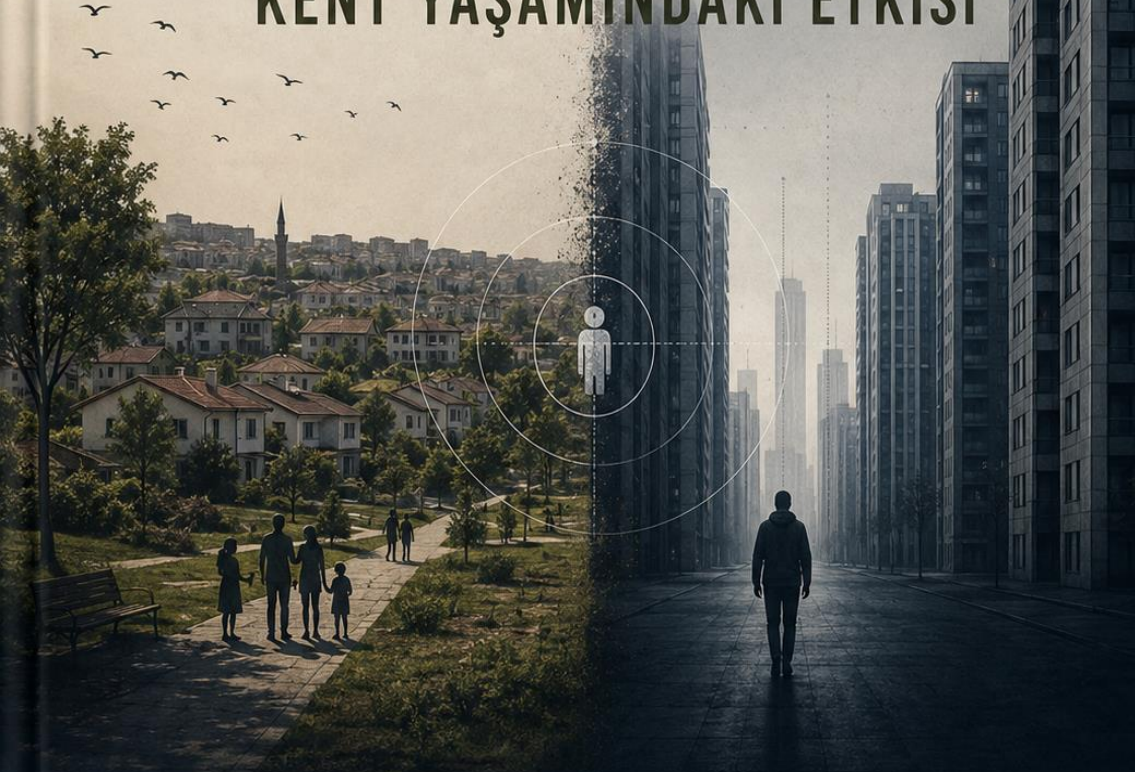

YATAY MİMARİDEN DİKEY MİMARİYE

GEÇİŞİN

ORTAYA ÇIKARDIĞI SOSYAL İZOLASYONUN KENT YAŞAMINDAKİ ETKİSİ

Prof. Dr. **Kemal YAMAN**
Ebrar **TEKİN**

KARABÜK
ÜNİVERSİTESİ

YATAY MİMARİDEN DİKEY MİMARİYE GEÇİŞİN ORTAYA ÇIKARDIĞI SOSYAL İZOLASYONUN KENT YAŞAMINDAKİ ETKİSİ

Yazarlar

Prof. Dr. Kemal YAMAN ♦ Ebrar TEKİN

Grafik Tasarımı

Deniz TANIR

İrtibat

Karabük Üniversitesi

<https://www.karabuk.edu.tr/tr>–<https://www.karabuk.edu.tr/en>

Karabük Üniversitesi Merkez Kampüs

444 0 478

Bu eserin; yayın, satış ve kopyalama hakları Karabük
Üniversitesi'ne aittir.

Karabük Üniversitesi Yayınları

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ

YAZARLAR

Kemal YAMAN

ORCID: 0000-0001-9844-4264

Ebrar TEKİN

ORCID: 0009-0007-7036-1804

Kütüphane Kartı

Yatay Mimariden Dikey Mimariye Geçişin Ortaya Çıkardığı Sosyal
İzolasyonun Kent Yaşamındaki Etkisi

YAMAN, Kemal – TEKİN, Ebrar

58 sayfa, Kaynakça var, Dizin yok.

Her hakkı saklıdır.

Yayıncının izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.

Eserde yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlara aittir.

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI – 168

E-ISBN: 978-625-90278-6-9

TEMMUZ 2026

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	8
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	10
1.1.Araştırmanın Konusu.....	10
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	10
1.3.Literatür Taraması.....	11
1.4.Yatay Mimari	11
1.4.1.Yatay Mimarinin Avantajları	12
1.4.2.Yatay Mimarinin Dezavantajları.....	12
1.5.Dikey Mimari.....	12
1.5.1.Dikey Mimarinin Avantajları.....	13
1.5.2.Dikey Mimarinin Dezavantajları	13
1.6.Yatay -Dikey Mimari Söyleminin Tartışması	13
1.7.Sosyal İzolasyon.....	14
1.8.Kentleşme ve Sürdürülebilirlik Kavramları.....	14
1.9.Sürdürülebilirliğin Sağlanması ve Kent Planlama Modelleri.....	14
1.10.Türkiye'nin Kentleşme ve Kentleşme Süreci.....	15
1.11.Kırdan Kente Göç	16
1.12.Konut Sorunu ve Kent Hukuku Dışı Kentleşme Gecekondulaşma.....	17
1.13.İşgücü Piyasasına ve İstihdama Etkileri.....	17
2. ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARI.....	19

2.1.Yöntem	19
2.2.Çalışma Grubu ve Çalışmanın Sınırlılıkları.....	19
2.3.Veritoplama Aracı	21
2.4.Veritoplama Süreci	22
2.5.Verilerin Güvenirliliği.....	22
2.6.Elde Edilen Bulgular.....	22
2.7.Mekânsal Özerklik ve Toplumsal Dayanışma	23
2.7.1.Yardıms severlik/dayanışma.....	23
2.7.2.Toprak Temelli Yaşam Deneyimi	25
2.7.3.Üretim	31
2.8.Refah Seviyesi ve Sosyal İzolasyon.....	33
2.8.1.Ekonomi.....	33
2.8.2.Manevi Yoksunluk.....	35
2.8.3.Bireyselleşme.....	37
2.9.Mekânsal Denetim Ve Mekânsal Belirlenimcilik.....	40
2.9.1.Konut Tipine Göre Yaşam Deneyimi.....	40
2.9.2.Mekânsal Kısıtlılık ve Öznel Özgürlük	43
SONUÇ VE TARTIŞMA	48
KAYNAKÇA	54

ÖN SÖZ

Günümüzde dünya nüfusunun %55'i kentsel alanlarda yaşamakta ve bu oranın 2050 yılına kadar %68'e çıkması beklenmektedir. Dünyada artan nüfusa bağlı olarak barınmaya olan ihtiyaç da arttığından bu ihtiyacı karşılayabilmenin yanında mevcut yeşil alan varlığını da koruma isteği yüksek binaları inşa etmeyi gerektirmiştir. Günümüzde ilerleyen teknoloji doğrultusunda yapı malzemesi ve yapım teknikleri alanlarında da hızlı gelişmeler yaşandığından kullanıcı ihtiyaçlarına cevap veren yüksek yapılar yapılmaktadır. Ülkemizde 1950'lerde hızlanan sanayileşme, büyük kentlere yoğun göç dalgaları yaratmış, bu durum kentsel problemlerin temelini oluşturmuştur. Müstakil konutta yaşayan ve işsizlik sorunu ile mücadele eden kırsal yoksul kesim, kontrolsüz göçün neden olduğu toplumsal ekonomik problemler nedeniyle kaçak yapıların artışında etkili olmuştur. Teknik altyapı ve sosyal alanlarının yetersizliği niteliksiz yaşam alanlarının oluşumuna sebebiyet vermiştir. Bu soruna çözüm olarak ülkemizde kentsel dönüşüm projeleri bir kamu politikası haline gelmiştir. Bu projeler öncelikle TOKİ vasıtası ile dikey yapılaşmanın önünü açmış ve özel sektör içi de örnek teşkil etmiştir. Ayrıca 1999'dan günümüze kadar yaşanan depremler ve bu depremler sonucu hızlı ve ucuz konut üretme politikaları da dikey yapılaşmayı hızlandırmıştır. Bu çalışma ile önceden yatay mimariye uygun evlerde yaşayan ve sonrasında dikey mimari tipindeki konutlara taşınmak zorunda kalan ailelerin bu dönüşüm sonucu yaşadıkları sosyal izolasyon sorunu araştırılmıştır. Araştırmada birincil kaynaktan veri elde etmek için yarı yapılandırılmış mülakat soruları kullanılmıştır. Elde edilen sonuçların literatürdeki önemli bir boşluğu doldurması ve konu ile ilgilenen araştırmacılara yol gösterecek sonuçlar sunması beklenmektedir.

Prof. Dr. Kemal YAMAN

Bilim Uzmanı Ebrar TEKİN

Karabük, 2026

KISALTMALAR

BM	: Birleşmiş Milletler
K1	: Katılımcı 1
K2	: Katılımcı 2
K3	: Katılımcı 3
K4	: Katılımcı 4
K5	: Katılımcı 1
K6	: Katılımcı 6
K7	: Katılımcı 7
K8	: Katılımcı 8
K9	: Katılımcı 9
K10	: Katılımcı 10
PAİY	: Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Bu çalışma müstakil konuttan dikey konuta taşınan insanların mekânsal değişimleriyle birlikte ortaya çıkan sosyal sorunları incelemeyi ve kentsel politikalara katkı sunmayı amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini Ankara'nın Sincan İlçesi'nde Malazgirt Mahallesinde yaşayan 10 adet katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmada mülakat yöntemi kullanılarak yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular ile tematik analiz yapılmıştır. Mülakat yapılan katılımcılar gönüllü olarak çalışmaya katkı sunmuşlardır.

Yapılan mülakat sonucunda üç ana tema ortaya çıkmıştır. Mekânsal Özerklik ve Toplumsal Dayanışma, Refah Seviyesi ve Sosyal İzolasyon, Mekânsal Denetim ve Mekânsal Belirlenimcilik. Bu temalar çalışmada katılımcıların anlatımları ile uyum içinde aktarılmıştır. Katılımcılar ile yüz yüze yapılan mülakat sonucunda katılımcıların dikey mimariye taşınmakla birlikte refah düzeylerinin yükseldiği ve bununla beraber kadınların bireysel karar alma süreçlerinin arttığı gözlemlenmiştir. Bu bulgular mekânsal değişimin insanlar üzerinde yalnızca fiziksel olarak değil ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak insan hayatında çok boyutlu etkiler yarattığını ortaya koymuştur.

Mekânsal değişiklik denince ilk akla gelen fiziksel değişimdir. Oysaki günümüzde kentsel politikalarda mekânsal değişim ile birlikte ortaya çıkan pek çok sorun bulunmaktadır. Bu sorunlar ise insanların kent yaşamına uyum sürecini zorlaştırmaktadır. Yatay mimariden dikey mimariye geçişte mekânsal dönüşümlerde yaşanan sorunların bireyler üzerinde ne gibi etkiler bıraktığı ve bu sorunların kente nasıl yansdığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Yapılan mülakatlarda erkeklerde ortaya çıkan sonuçlar genel olarak ekonomik refah düzeyinin artışı, kadınlarda ortaya çıkan sonuçlar ise genel olarak bireyselleşme ve karar alma mekanizmalarındaki artıştır. Kentsel politikalara katkı sunmayı amaçlayan bu çalışmada sonuç olarak ise mekânsal değişikliğin insanlar üzerinde sadece fiziksel bir daralmaya neden olmadığı ekonomik, sosyal, psikolojik gibi pek çok farklı duruma yol açtığı ortaya çıkmıştır.

Dünyada ve Türkiye'de artan nüfus, hammadde teminindeki pahalılık, göç, ekonomik ve sosyal sorunlar, göç veren illerde yaşanan işsizlik sorunları ve kırsal kesimde müstakil konutlarda geleneksel aile bireyleri ile beraber yaşamak zorunda kalan geniş aileler, üniversitelerin büyük kentlerde daha fazla olması, büyük kentlerin yaşam kalitesinin ve sunduğu imkânların küçük kentlere oranla daha fazla olması, kırsal alanlarda ve küçük kentlerde yaşayan insanlar için kırdan kente göçün temel nedeni haline gelmiştir. Bu sebeplerle artan konut talebi büyük kentlerde

dikey mimarinin artmasını hızlandırmıştır. Bu çalışmada insanların yatay mimariden dikey mimariye geçişte yaşadıkları sosyal sorunlar ve sebepleri araştırılmıştır. Bu çerçevede Ankara'nın Sincan İlçesinin Malazgirt Mahallesi'nde yatay mimariden dikey mimariye taşınan veya taşınmak zorunda kalan insanlar ile mülakat yapılmış bu mülakat sonucunda ulaşılan verilere analiz edilmiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmada açıklanmaya çalışılan yatay mimariden dikey mimariye geçişin ortaya çıkardığı sosyal izolasyonun kent yaşamındaki etkisi, yatay mimari kavramı, yatay mimarinin avantajları, yatay mimarinin dezavantajları, dikey mimari kavramı, dikey mimari avantajları, dikey mimarinin dezavantajları, sosyal izolasyon, kentleşme ve kent yaşamı konuları ele alınmış ve bu konuda akademik tarama yapılmış ve çalışmanın ana başlığını oluşturan saha araştırması ve mülakat bulguları akademik çalışmalar ile desteklenmiştir. Yatay mimariden dikey mimariye geçişin sosyal, ekonomik, psikolojik etkileri incelenmiş ve bulgular kentsel politikalara destek olması amaçlanarak araştırmada sunulmuştur.

1.1. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu, yatay mimariden dikey mimariye göç eden insanların yaşadıkları sorunların, kente yansıttığı ekonomik, sosyal, psikolojik etkilerini analiz etmek ve kentsel politikalara katkı sunmaktır. Mekânsal dönüşümün insanlar üzerinde yarattığı sosyal baskıyı, aidiyet duygusunu, toplumsal dayanışmayı, komşuluk ilişkileri üzerindeki etkileri de çalışmada incelenmiştir. İnsanların kente yerleşmekle birlikte yaşam pratiklerinde karşılaştıkları sorunlara ses getirmek ve bilimsel katkı sunmayı hedeflemektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmada amaçlanan durum kente dikey konuta yerleşen insanların kentte yaşadıkları sosyal, ekonomik, psikolojik sorunları ele almak ve bu durumlara bilimsel olarak yaklaşabilmek ve çözüm üretebilmek olarak sıralanabilir. Çalışmada yüz yüze yapılan mülakat ile kentte dikey konuta yerleşen insanların yaşadıkları sorunların bundan sonra kente yerleşecek insanların ve yetişecek nesiller açısından da faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu araştırma kentsel uyum politikaları ve planlamalarına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Türkiye büyük bir kentsel dönüşüm yaşamaktadır. Teknolojik gelişmeler kent yaşamında kentsel yapılarda büyük ölçekli değişimlere neden olmuştur. Kentsel dönüşümde ortaya çıkan sosyal ve mekânsal ayrışma incelenmiştir. Az katlı ve yatay yapıların dikey mimariye dönüşümü sürecinde çok katlı yapılar komşu binaları da gölgelemektedir.

1999 Marmara Depremi Türkiye’de kentsel dönüşüm çalışmalarının hız kazanmasını sağlamıştır. Kentler afete duyarlı sürdürülebilir bir dönüşüm içinde inşa edilmeye çalışılmıştır. Kentsel dönüşüm kavramı, Türkiye’de deprem riski altındaki binaların oluşturduğu riski ortadan kaldırma ya da depremde yıkılan binaların yerine yeni ve depreme dayanıklı bina inşa etme anlayışına dayanmaktadır. Bunun yanında, deprem riski olmayan bölgelerde de yaşlı yapıların çökme riski

nedenine kullanıcılar için tehlike arz etmesi nedeniyle bu bölgelerde de kentsel dönüşüm uygulamaları hayata geçirilmiştir. Bu gibi sebepler kentleşme politikalarına yön verme bakımından önemli bir etkisi olmakta ve bu dönüşüm insanlar üzerinde öngörülemeyen etkilere yol açmaktadır (Beyaztaş, 2021 s.163).

Bu çalışmada yatay ve dikey mimarinin ortaya çıkardığı avantajlar ve dezavantajlar açısından olumlu ve olumsuz yönler incelenmiştir. Çalışma kapsamında bilimsel olarak yayınlanmış tezler makaleler kitaplar taranmıştır. Yatay mimaride yaşama deneyimi edinmiş 10 katılımcıya ulaşılmış ve dikey mimaride yaşadıkları sosyal izolasyon durumları incelenmiştir. Yatay ve dikey mimaride yaşam deneyimleri karşılaştırılmıştır. Yatay mimari ve dikey mimari tanımları ve yapıların ortaya çıkışı konularına yer verilmiştir. Yatay mimariden dikey mimariye geçişte insanların ne gibi zorluklar yaşadığı ve bunun kent ve çevreye olan etkileri incelenmiştir. Çevre sorunlarının ortaya çıkış nedenleri arasında kentleşme, nüfus artışı, sanayileşme, enerji tüketimi, insanın doğaya hükmetme arzusu bulunmakta olup kent yaşamı için insanların nasıl bir sorumluluk alması gerektiğinin de üzerinde durulmuş, nitel araştırma yöntemi içerisinde yer alan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Aynı zamanda ortak noktalar ve farklı görüşler ortaya konmaya çalışılmış, mevcut durum ve gelecekte ne gibi etkileri olabileceği mülakat verilerine dayalı olarak ele alınmıştır. Yatay mimariden dikey mimariye geçişte insanların yaşadığı maddi, sosyolojik ve psikolojik durumlar da açıklanmaya çalışılmıştır. Dikey mimariye geçişle birlikte artan refah düzeyi, komşuluk ilişkileri, güven problemleri, apartmanlarda yaşanan sosyal ve psikolojik etmenler, insanların birbiriyle olan bağlarının zayıflaması, kamusal ortak alanların kullanımında insanların bu alanlara ne kadar erişebildiği ve kentte yaşanan güvenlik problemleri kentte çocuk büyütme gibi konular mülakat verileri ışığında aktarılmıştır.

1.3.Literatür Taraması

Literatürde yatay ve dikey mimariyi karşılaştırmalı olarak inceleyen, her iki yapı tipolojisinin avantaj ve dezavantajlarını karşılaştıran bir takım çalışmalar mevcuttur. Bunlardan yatay ve/veya dikey mimari kavramını çalışma başlığında yer veren çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Bıçkı ve Kırkan (2022), Çelikyay vd., (2025), Kasap ve Kara (2026), Aydın (2025), Yalçın (2024), Madarati (2021) ve Güzey (2014)'in çalışmalarıdır.

1.4.Yatay Mimari

Türkiye’de yatay mimari konusunda en önemli düzenlemelerden biri 3 Temmuz 2017 yılında yürürlüğe giren Planlı Alanlar Yönetmeliği’dir. Ancak bu düzenlemede bile açıkça yatay mimarinin desteklendiğine ilişkin kesin bir hükme rastlanmamaktadır. Şuanda Türkiye’de Çevre Şehircilik ve

İklim Değişikliği Bakanlığı'na bağlı Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından uygulanan projelerde yatay mimari ilkelerine uygun olarak projeler hayata geçirilmektedir (Bıçkı ve Kıran 2022 s.302-304). Yatay mimari kentsel sürdürülebilirlik açısından gerekli olup halkın daha fazla yeşil alana erişimini sağlamakta, komşuluk ilişkilerini de güçlü kılmaktadır. Ayrıca kişilerin çevreyle bağını da güçlendiren yatay mimari insanlara toprakla temas etme imkânı sunmaktadır.

1.4.1.Yatay Mimarinin Avantajları

Yatay mimarinin uygulandığı kentlerde veya mekânlarda daha düzenli ve estetik bir yapı göze çarpar. Bu tür yerleşim yerleri insanlara daha fazla yaşam alanı sunar. Sosyal ve psikolojik olarak da semt sakinleri diğer insanlarla daha kolay iletişim kurar, komşuluk ilişkilerinde daha aktif olabilirler. Geniş mekânın sunduğu ayrıcalıklardan faydalanıp insan ilişkilerini geliştirebilirler. Çocuklar için ise çok sayıda olumlu yönleri olduğu söylenebilir. Örneğin toprağa ve yeşil alana erişimleri daha kolay olur. Bu durum da çocukların psikososyal gelişimini olumlu yönde etkiler. Kendilerini özgür hisseden çocuklar bu geniş ve yeşil alanda duygusal ve sosyal açıdan daha dengeli tepkiler verirler.

Yatay mimaride sosyal ve kültürel bağlar daha güçlü olduğundan ilişkilerde daha samimidir. Mahalle kültürü de burada öne çıkar. Dikey yapılara oranla depreme karşı dayanıklılık oranı daha yüksektir. Diğer bir avantajı ise kişinin bireysel ihtiyacına göre tasarlanabilmesidir. Ayrıca bahçeli yaşamın sunduğu organik sebze veya meyveye ulaşım imkânı da önemli bir faktördür.

1.4.2.Yatay Mimarinin Dezavantajları

Yatay mimarinin kalabalık şehirlerde nüfus kalabalığından ötürü daha fazla araziye ihtiyaç duyması, arsa fiyatlarının da artmasına sebep olmaktadır. Kapladığı alanın fazla olması nedeniyle çevre planlamasının da yükü artmaktadır. Ayrıca yatay mimari ile inşa edilen konutların enerji ihtiyacı dikey mimari ile inşa edilen dairelere kıyasla daha fazladır. Bunun yanında konut alanlarında geniş bir sahaya yayılan yatay mimaride yol, su, kanalizasyon, elektrik, çöp toplama, şehir içi ulaşım ve itfaiye gibi hizmetlerin götürülmesinde birim maliyet (kişi başına düşen maliyet) oldukça yüksektir. Bu tür yapılaşma bireysel araç kullanımını da artıracığından karbon emisyonunun da artmasına yol açar (Gifford, 2007; Steadman, et al. 2020; Newman & Kenworthy, 1989; Alkay, 2021; Burton, 2000).

1.5.Dikey Mimari

Dikey mimari ise, birden fazla bağımsız bölümün yer aldığı, çok katlı konut bir bina üretim modelidir. Bu uygulama geleneksel Türk ev sisteminde uygun olmasa da yoğun kentleşme, arsa üretimindeki zorluklar

ve arsa rantının da etkisiyle ortaya çıkan yeni bir yapı stili olarak kent hayatına dâhil olmuştur. İçinde çok sayıda aileyi barındıran apartman tipi yapı modeli ailelerin yaşam ortamını müstakil ev, köşk, konak gibi yapılardan ayırmaktadır (Sürgit, 2019 s.455). Büyük metropoller ya da gelişmekte olan şehirlerin yoğun konut talebini karşılamak için çok sayıda ve çok katlı olarak inşa edilen yapılar dikey mimari kavramını oluşturmaktadır.

1.5.1.Dikey Mimarinin Avantajları

Dikey mimari kalabalık şehirlerde artan nüfusun konut ihtiyacını karşılamaya yönelik bir çözüm sunmaktadır. Özellikle Türkiye’de İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde yüksek nüfus ve artan konut talebini karşılayacak konut arzı olmadığından insanların mağdur olmasına yol açmakta, dar ve orta gelirli ailelerin daha kolay konut sahibi olmasının önünü açmaktadır.

1.5.2.Dikey Mimarinin Dezavantajları

Dikey yapılar insanların sosyal ve doğal hayattan izole bir hayat sürmesine neden olmaktadır. Yeşil alanlara erişimi de zorlaştıran, metrekaresi küçük olan bu dikey yapılar arasında insanların bir takım psikolojik bunalım geçirme ihtimali de artmaktadır. Hem topraktan hem yeşil alandan uzak kalan insanlar aynı zamanda kültürel değerlerini de unutmaya yüz tutmaktadır. Çok katlı yapılarda yaşam alanları daralmakta, insan ilişkileri zayıflamakta, insan davranışları da değişmektedir.

1.6.Yatay -Dikey Mimari Söyleminin Tartışması

Şehir tasarımcıları 19. ve 20. yüzyılda artan nüfusla birlikte düzensiz bir görünüme sahip olan şehirlerdeki bu sorunu çözmek için ideal bir şehir oluşturma çabalarına girişmişlerdir. Bu arayış bilim adamlarını şehirlerin özellikle konut alanlarının dikey değil daha çok yatay büyümesi gerektiği kanısına ulaştırmıştır. Bazı bilim adamları ise bunu tam tersini savunmuştur. Bu konuda ismi öne çıkan bilim insanlarından biri olan Le Corbusier, dünyanın birçok yerinde hayata geçirdiği projelerinde yüksek binalar kullanmış ve eski yapıların yerine geometrik olarak yapılmış gökdelenlerin yükselmesi gerektiğini savunmuştur. Le Corbusier’e göre dikey büyüme araziden tasarruf sağladığı için metrekareye düşen insan sayısının arttırmakta ev ve iş arasındaki ulaşım da zaman tasarrufu sağlamakta, yeşil alan miktarının da artıracaktır. Howard, Wright ve Bauer ise yatay gelişimi savunan düşünüler arasındadır. 19. yüzyıl şehir plancılarından olan Ebenezer Howard “Bahçe Şehir” fikrini ortaya atmış ve iki katlı konutlardan oluşan ve geniş yollarla birbirine bağlayan geniş yeşil alanları olan şehirler şeklinde tasarlayarak yatay büyümeyi desteklemiştir. Aktivist bir mimar olan ve Le Corbusier’in bu görüşüne katılmayan Catherine Bauer ise yapım maliyetinin düşük olmasına rağmen aile mahremiyetinden mahrum olan çok sayıda ölü cepheleri bulunan, güneş

işığına kolayca erişemeyen yüksek katlı yapılara karşı çıkmıştır. Ona göre insanlar özellikle konut alanlarında kolayca toprağa erişmeli ve özel ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli alanlara sahip olmalıdır (Bıçkı ve Kıran, 2022 s.292, 293; Howard, 2019; Corbusier, 1999; Bauer, 2020).

1.7.Sosyal İzolasyon

Kentleşme sürecinde hızla artan dikey beton yapılar yeşil alanları ve insanların sosyal, fiziksel alanlarını kısıtlamaktadır. Bu durum ise toplum sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Kentleşme modern toplumlarda hızla ilerleyen bir durum haline gelmiş ve insanların yaşam biçimlerini sosyal ilişkilerini fiziksel aktivitelerini derinden etkilemiştir. Kentleşme ile birlikte insanların yeşil alanlara, açık alanlara erişimi sınırlanmakta ve bu durum hareketsiz yaşam tarzının yaygınlaşmasına toplumsal sağlığın zayıflamasına neden olmaktadır (Turaç, 2024 s.626). Sosyal izolasyon insanın kendini herhangi bir yere ait hissedememe, kalabalıktan kaçınma ve yalnızlığı tercih etme durumları olarak açıklanabilir. Sosyal izolasyonun sosyal ve psikolojik pek çok tanımı olmakla birlikte bu çalışmada incelenecek kavram bireylerin yaşadığı mekânsal değişimin sosyal ilişkiler üzerindeki etkileridir.

1.8.Kentleşme ve Sürdürülebilirlik Kavramları

Türk Dil Kurumu, kentleşmeyi temel olarak iki boyutta ele almaktadır; bunlardan ilki kırsal yerleşimlerin uygun şartlar altında büyüyerek şehir niteliği kazanması, ikincisi ise sanayileşme ve tarım dışı sektörlerin etkisiyle nüfusun kentlerde yoğunlaşarak bu alanların genişlemesidir. Özünde ekosistemin korunması ve çevre krizlerinin önlenmesine odaklanan sürdürülebilirlik olgusu, son dönemlerde kentsel dinamiklerle entegre bir biçimde tartışılmaktadır. Literatürde sürdürülebilir kent; sosyo-ekonomik beklentiler ile çevresel ve enerjisel kaygıları dengeli bir biçimde uzlaştıran, bugünün toplumsal ihtiyaçlarına cevap verirken gelecek nesillerin yaşam kalitesinden ve kaynaklarından ödün vermeyen bütüncül bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Tosun, 2013, s. 106).

1.9.Sürdürülebilirliğin Sağlanması ve Kent Planlama Modelleri

Kent planlaması; ekonomik, toplumsal, çevresel ve mekânsal dinamikleri bir arada değerlendiren çok boyutlu bir etkileşim alanıdır. Çağdaş dünyada kentler, yalnızca fiziksel olarak büyüyen alanlar olmanın ötesinde, çeşitli sosyo-ekonomik ilişkilerin ve ağların örüldüğü merkezler olarak kabul edilmektedir. Bu değişimde, 1972 Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı ile başlayıp Habitat ve Rio gibi süreçlerle devam eden küresel zirvelerin kentsel politikalara yön vermesi etkili olmuştur. Bu doğrultuda 21. yüzyıl şehirciliğinin ana hedeflerinden biri sürdürülebilirliği sağlamaktır. Çevresel sürdürülebilirliğin hayata geçirilebilmesi için planlama süreçlerinin; yerel iklimsel özellikler, kaynak verimliliği ve su

döngüleriyle entegre bir biçimde yürütülmesi gerekmektedir (Tosun, 2013, s. 109).

1.10.Türkiye'nin Kentleşme ve Kentleşme Süreci

Türkiye'de modern kentleşme hareketinin kırılma noktası, 1950'li yıllarda tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasıdır. Tarımsal mekanizasyon, kırsal alandaki iş gücü ihtiyacını minimuma indirerek ciddi bir istihdam açığı yaratmış ve kırsal nüfusu yeni geçim kaynakları aramaya itmiştir. Batı ülkelerindeki kentleşme deneyiminin aksine, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kentsel büyümenin motoru şehirlerdeki sanayi sektörünün emek talebi değil, kırdaki çözülmeden kaynaklanan iş gücü fazlasıdır. Ekonomik kalkınma hızının kentsel büyümenin gerisinde kalması; işsizlik, enformel konut üretimi (gecekondulaşma) ve niteliksiz yaşam alanları gibi sosyo-mekânsal sorunları doğurmuştur. Dönemsel veriler bu dramatik dönüşümü net bir şekilde ortaya koymaktadır: 1960 yılında 7 milyon olan kentsel nüfus, kırk yıl içinde yaklaşık altı kat artarak 2000'de 42 milyona ulaşmıştır. 1950'de toplam nüfusun yalnızca dörtte birini (%25) oluşturan kentliler, yarım asır sonra %77'lik bir paya sahip olmuştur. Bu eğilim ivmesini kaybetmeden devam etmiş ve 2019 yılı itibarıyla il ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı %92 seviyesini bulmuştur (Eserler, Sevinçli ve Nalbant, 2021, ss. 845-846).

Kent; heterojen kültürel kimliklerin, farklı yaşam pratiklerinin ve sosyal sınıfların aynı mekânsal düzlemde bir arada var olmaya çalıştığı sosyo-politik bir ekosistemdir. Şehirlerin mahalle yapıları ve mekânsal morfolojileri, kendilerine özgü demografik ve iktisadi dinamiklerle şekillenir. Türkiye bağlamında kırdan kente göçü tetikleyen unsurlar "itici" ve "çekici" faktörlerin kesişiminde incelenmelidir. Tarımda teknoloji kullanımı, tarım arazilerinin yetersizliği, miras hukuku nedeniyle toprakların küçülmesi ve yüksek nüfus artışı kırsal alanın itici güçleridir. Buna karşılık, kentlerdeki gelişmiş ulaşım ve iletişim altyapısı, üretim ve hizmet sektörlerinin büyük merkezlerde kümelenmesi, özellikle metropol çeperlerindeki geniş iş gücü piyasaları, yüksek gelir beklentisi, modern eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim kolaylığı ise çekici unsurlar olarak öne çıkar. Bunların yanı sıra, makro düzeydeki devlet politikaları ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan güvenlik sorunları ve terör olayları da zorunlu göç dalgalarını hızlandıran diğer belirleyici etkenlerdir (Es ve Ateş, 2010, ss. 217-219).

Kentleşme; bireyin kentsel çevre, teknolojik altyapı ve modern ekonomik örgütlenme modelleriyle bütünleşmesini, şehir kültürünü benimsemesini sağlayan sosyolojik bir adaptasyon sürecidir. Ancak kırsaldan kent merkezlerine yönelen yoğun göç hareketlerinde, bireylerin eski yaşam alışkanlıklarını ve taşra kültürünü aynen koruma eğilimi, şehirlerin yapısal olarak "büyük köylere" dönüşmesine yol açmaktadır. Bu

kontROLSÜZ yatay hareketlilik, kentteki toplumsal ve kültürel etkileşim ağlarının kesintiye uğramasına neden olmakta, göçle gelen topluluklar ile yerleşik kentliler arasındaki sosyo-kültürel mesafeyi ve kutuplaşmayı daha da derinleştirmektedir (Hayta, 2016, ss. 171-172).

1.11.Kırdan Kente Göç

Sosyal ve ekonomik imkânların elverişli hale geldiği yerler olan kentlerin çekici unsurları insanlara kent yaşamını cazip kılmaktadır. Eğitim, barınma, sağlık, sosyal ihtiyaçlara kolay erişim ve serbest zaman geçirme imkânları kent merkezlerinde yer alır. Kentlerin kalabalık bir yapısı olmasından dolayı bu imkânlarla erişim de kolay olmamaktadır. Tarımsal dönüşüm sonucunda iş bulmakta güçlük çeken insanlar çözüm arayışına girmiş ve kent merkezlerine göç etmişlerdir. Göç sonrasında kentlerde düzensiz istihdam ve düşük ücretler karşılığında çalışma durumu ortaya çıkmıştır. Kırsal kesimde var olan sosyal ilişkilerin sağladığı dayanışmadan yoksun kalma, kentsel hayattaki belirsizlik ve yalnızlık hissi ile daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Kentler değişik fikirlerin bir arada toplandığı ve daha iyi yaşam arzusunun olduğu mekânlardır. Kapitalizm ve buna dayalı olarak gelişen sınıfsal eşitsizliklerin getirdiği kentsel sorunlar günümüzde tartışma konusudur (Akpınar, 2025, s.124).

Türkiye’de iç göç hareketleri ve kentleşme üzerine yürütülen çalışmalar, taşradan şehre gelen bireylerin kendilerini yerleşik kentsel nüfustan net bir biçimde ayırttığını ortaya koymaktadır. Gecekondu mahallelerinde yapılan alan araştırmalarında, alt sosyo-ekonomik grupların yerleşik kentlileri; yüksek eğitim seviyesine sahip, elit, varlıklı, prestijli meslek gruplarında çalışan ve apartmanlarda ikamet eden "ayrıcılık" bir kitle olarak konumlandığı görülmüştür. İstanbul örneğindeki bir diğer çalışmada ise göçmenlerin "İstanbullu" imajını, ya kentin köklü geçmişini temsil eden tarihsel bir figür ya da merkezî semtlerde yaşayan elit tabaka ile özdeşleştirdiği belirlenmiştir. Araştırma örneklemelerindeki katılımcıların büyük bir kısmı, kentli bireyi kırsal kökeni ve bağları tamamen kopmuş, şehirde doğup büyümüş ve fiziksel/tarımsal emek süreçlerine yabancılaşmış kimseler olarak tasvir etmektedir. Bu algının özellikle birinci nesil, orta yaş grubundaki göçmenler arasında daha yaygın olduğu gözlemlenmiştir (Erman, 1996, ss. 292-293).

Kentsel mekân, geleneksel davranış kalıplarının ve taşra alışkanlıklarının zamanla aşındığı, yerine modern kent kültürüne ait pratiklerin edinildiği bir dönüşüm alanıdır. Dönemsel olarak incelendiğinde; 1970’li yıllarda kente eklenen nüfus, kentlilerle olumlu ilişkiler geliştirerek şehir kültürünü edinme ve modernleşme eğilimi gösterirken; 1990’lara gelindiğinde bu motivasyonun yerini doğrudan ekonomik refah ve yüksek yaşam standartlarına ulaşma arzusuna bıraktığı görülmektedir. Öte yandan, kent ekosisteminde yapısal olarak

tutunamayan, istihdam ve barınma krizi yaşayan bazı göçmen grupları ise büyük beklentilerle geldikleri metropollerden ayrılmak zorunda kalmış ve köylerine geri dönerek tersine göç dalgaları oluşturmuştur (Öztürk ve Altuntepe, 2008, ss. 1604-1605).

1.12.Konut Sorunu ve Kent Hukuku Dışı Kentleşme Gecekondulaşma

Kontrolsüz ve plansız şehirleşmenin bir ürünü olan gecekondulaşma, zamanla kent kültürüyle bütünleşmek yerine ondan ayrılarak farklı bir alt kültür alanı üretmiştir. Şehirleşme ile endüstrileşme arasındaki senkronizasyonun kurulamaması ve kültürel dengesizlikler neticesinde filizlenen bu enformel alanlar, metropollerdeki dar gelirli kitleleri ekonomik yetersizlikler sebebiyle zorlu yaşam koşullarına mahkûm etmiştir (Çalışkan, 2006, s.60). Gecekondu; hızlı nüfus artışının yaşandığı merkezlerde, mülkiyeti kamuya yahut şahıslara ait araziler üzerinde yasal izinler olmaksızın hızla inşa edilen, altyapı olanaklarından yoksun bir barınma modelidir. Türkiye'deki iç göçün yarattığı sosyo-mekânsal krizlerin absorbe edilmesinde bu yapılar uzun süre belirleyici bir rol oynamıştır. Kırsal nüfusun temel konut edinme stratejisi olarak beliren bu olgu, 1950'li yıllardan itibaren kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Süreç içerisinde kabuk değiştiren gecekondu çok katlı binalara dönüşmüş; barınma ihtiyacını karşılamının ötesinde rant ve mülkiyet odaklı yeni anlamlar kazanmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde, yoğun göç alan metropollerdeki bu kontrolsüz büyümeyi dizginlemek ve konut açığını optimize etmek amacıyla Toplu Konut İdaresi (TOKİ) hayata geçirilmiştir. Ancak sonraki süreçlerde yürürlüğe giren imar afları, bu planlı şehircilik adımlarını sekteye uğratmıştır. İşlevsel açıdan bakıldığında, sosyal konutlar yalnızca barınma odaklı bir amaca hizmet ederken; gecekondu mülkiyet ve tasarruf mekanizması, sosyal güvence kaynağı, kırsal değerlerin muhafaza edildiği bir korunak ve mikro düzeyde tarımsal üretim alanı gibi çok boyutlu işlevler üstlenmiştir. Bu araştırmada mülakat gerçekleştirilen katılımcılar, yaş grupları gereği 1990-2000 döneminde gecekondu deneyimi aktarmış, ilerleyen süreçte ekonomik refahlarının artmasıyla dikey mimariye (apartmanlara) geçiş yapmışlardır. Göç sonrasında finansal kısıtlılıklar nedeniyle bu enformel meskenleri kullanan katılımcılar için gecekondu, kentle kurulan ilk mekânsal temas noktası olması bakımından çalışmada merkezi bir yer tutmaktadır.

1.13.İşgücü Piyasasına ve İstihdama Etkileri

Endüstrileşme deneyimi yaşayan tüm ülkelerde iç göç hareketleri kaçınılmaz bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Bu demografik hareketlilik kırsal bölgelerin genç ve üretken nüfusunu aşındırırken, şehirlerin kontrolsüz bir biçimde büyümesine yol açmıştır. Türkiye özelinde ise iç göçlerin emek piyasaları üzerindeki yapısal etkileri kronolojik olarak üç kırılma noktasında

incelenmektedir (Başel, 2010, ss. 305-308):

Homojen Emek Piyasası Dönemi (1940'ların sonu - 1960): Devlet politikalarının sanayileşme ve kentleşme ekseninde şekillendiği bu ilk evrede, daha ziyade geçici ve mevsimlik göç hareketleri baskındır. Şehre eklemlenen nüfus, parçalanmamış tek bir iş gücü piyasasına doğrudan dahil olabilmektedir.

Dual (Çifte) Emek Piyasası ve Enformelleşme Dönemi (1960-1980): Bu süreçte iş gücü piyasasında ikili bir yapı (formel-enformel) meydana gelmiş, kentlerdeki istihdam olanakları yoğun göç dalgasını absorbe etmede yetersiz kalmıştır. Gecekondulaşmanın hız kazandığı bu dönemde, ikincil piyasayı oluşturan göçmen nüfus; tüm sektörler için düşük maliyetli bir emek havuzu yaratmış, seyyar satıcılık ve kayıt dışı taklit üretim gibi enformel hayatta kalma stratejilerini doğurmuştur.

Parçalanmış Piyasa ve Nitelik Odaklı Dönem (1980'lerden Günümüze): Günümüzde emek piyasası çok katmanlı ve parçalı bir karakter kazanmıştır. Kırdan kente göçün yanı sıra kentler arası hareketliliğin de ivme kazandığı bu kesitte, nitelikli (beyaz yakalı) iş gücü yüksek pazarlık gücüyle avantaj elde etmektedir. Kırsal kökenli emeğin kentsel üretime entegre olabilmesi, mesleki ve teknik eğitim yoluyla uzmanlaşmasını ve kalifiye hale gelmesini zorunlu kılmaktadır. Öte yandan kentsel göç, çekirdek aile yapısında sadece erkeklerin değil, diğer aile üyelerinin de iş hayatına katılımını tetiklemiştir. Ancak bu kontrolsüz süreç; kronik işsizlik, kitlesel yoksullaşma ve ne yazık ki çocuk işçiliğinin yaygınlaşması gibi ciddi sosyo-ekonomik farklılıkları da beraberinde getirmektedir.

2. ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARI

2.1.Yöntem

Çalışmanın temel amacının aydınlatılabilmesi için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) araştırmanın yöntemi olarak seçilmiştir. Olgubilim bireylerin yaşam deneyimlerini derinlemesine anlamlandıran bir araştırma olduğundan bu yöntem seçilmiştir. Nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseni, bireyin belli bir olguyu deneyimlemesi sonucu oluşturduğu anlamlara odaklanmaktadır. En basit yalın ifadeyle olgubilim bireyin anlık deneyimlerinin tanımıdır (Edmonds & Kennedy, 2017'den aktaran Çapar ve Ceylan, 2022).

Araştırmada çalışılan olgu “Yatay mimariden dikey mimariye geçişte yaşanan sosyal izolasyonun kent yaşamına nasıl yansıdığı” olarak incelenmiştir. Bu araştırma katılımcıların öznel anlatımları üzerinden, bireylerin müstakil konut ve dikey konutla kurdukları yaşam pratiklerinden kentsel yaşam sosyal ilişkiler ve aidiyet duygusu üzerindeki yansımaları ortaya konulmuştur. Ölçüt olarak katılımcıların müstakil konutta en az 5 yıl yaşama deneyimi ve dikey konutta da 5 yıl yaşama deneyimine sahip olma şartı aranmıştır. Mülakat yapılırken katılımcıların soruları rahat bir şekilde cevaplayabileceği bir ortam hazırlanmıştır. Mülakat yüz yüze yapılmıştır. Çalışmada katılımcıların anlattıklarına italik olarak doğrudan yer verilmiştir. Katılımcılara etik ilkelere uygun olarak araştırmanın amacı detaylı bir şekilde açıklanmış ve gönüllülük esasına göre mülakat yapılmıştır.

2.2.Çalışma Grubu ve Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın örneklemini Ankara'nın Sincan İlçesinin Malazgirt Mahallesinde müstakil konuttan dikey konuta taşınan 10 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılar aileleri ile geniş/kırsalda yaşamakta iken dikey konuta taşınmışlardır. Katılımcıların kardeş sayıları 6 ile 8 arasında değişmektedir. Katılımcıların yaşları 40 ile 62 arasında değişmektedir. Katılımcıların şu anki yaş ortalamaları 52'dir. Müstakil konutta geçirdikleri yıl ortalaması 24'tür. Dikey konutta geçirdikleri yıl ortalaması ise 27'dir. 10 katılımcının tamamı evlidir. Katılımcıların ailelerinin tamamı geniş/kırsal aile özelliklerine sahiptir. Katılımcıların dikey konuta taşınma öncesinde maddi durumları orta seviyenin daha altındadır. Katılımcıların 5'i kadın, 5'i ise erkektir. Kadınların 2'si ev hanımı 2'si çalışan 1'i ise emeklidir. Erkeklerin 3'ü emekli 2'si ise çalışandır. Katılımcıların tamamı geniş ailede büyümüş ve yardımlaşma, dayanışma ilişkilerinin yaşandığı sosyal etkileşimin fazla olduğu bir yaşam deneyimi edinmişlerdir. Katılımcıların eğitim durumları ise ilköğretim ve lise olarak değişmektedir. Katılımcılar ile yapılan mülakat süreleri 90 dakika ile 120 dakika arasında değişmektedir. Mülakat yapılan katılımcıların anlatımlarında benzer temalar ortaya çıkınca

mülakat yapılan katılımcı sayısı 10 kişi ile bitirilmiştir. Katılımcıların şuan oturmakta oldukları daireleri kendilerine aittir ve apartmanda oturmaktadırlar. Yaşadıkları dikey konutta 10 ile 16 arasında daire bulunmaktadır. Katılımcıların tamamı şuan ikamet ettikleri apartman dairesinde yaşamaya başlamadan önce 2 ile 5 farklı binada yaşam deneyimleri olmuştur. Bu binalarda bazıları kiracı olarak bazıları ise ev sahibi olarak yaşamıştır. Mülakat aşamasında yaşadıkları diğer dikey konuttaki durumlarından da bahsetmişlerdir.

Çalışmanın sınırlılıkları ise araştırmanın sadece Ankara'nın Sincan İlçesinin Malazgirt Mahallesiyle sınırlı olmasından ötürü, katılımcıların yaş ortalamasının büyük olmasıdır. Bu mahallede yaşayan katılımcıların kente en geç yerleşeni 21 yıldır kentte ikamet etmektedir. Bu kişinin yaşı 42'dir. 30'lu yaşlarda olan müstakil konutta yaşam deneyimi edinmiş kişilere ulaşılamamıştır. Bu nedenle yapılan mülakatlarda yaş ortalaması 52'dir. Elde edilen veriler mülakatlara dayanmakta olup bu veriler benzer makaleler ve akademik araştırmalar ile beraber aktarılmıştır. Müstakil konutta yaşam deneyimleri olan katılımcılar bu deneyimlerinin büyük çoğunluğunu kırsalda yaşadıklarından, yatay mimariden dikey mimariye geçişleriyle birlikte kente göç süreci, yapılan çalışmada kırsaldaki yaşam deneyimi pratikleri çalışmaya konu olarak yansımıştır. Bu araştırmada aile yapısı geniş veya kırsal olan müstakil konutta yaşam deneyimi edinmiş farklı meslek gruplarıyla mülakat yapılmış olup mülakat yapılan katılımcıların sosyal durumlarına Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Aile Yapısı, Medeni Durumu, Yaş, Müstakil Konutta Geçirilen Süre, Dikey Konutta Geçirilen Sürelere İlişkin Özellikler

Katılımcılar	Aile yapısı	Medeni durumu/ çocuk sayısı	Yaş	A	B	Çalışma/ Cinsiyet	Meslek	Eğitim
K1	Geniş	Evli/3 çocuk	40	18	22	Çalışan/ Bayan	Kasiyer	İlköğretim
K2	Geniş/ kırsal	Evli/3 çocuk	46	20	26	Çalışmıyor/ Bayan	Ev hanımı	Ortaöğretim
K3	Geniş/ kırsal	Evli/2 çocuk	56	26	30	Çalışan/ Bayan	Aşçı	İlköğretim
K4	Geniş	Evli/2 çocuk	62	32	30	Emekli/ Erkek	Memur	İlköğretim
K5	Geniş/ kırsal	Evli/3 çocuk	58	25	33	Emekli/ Bayan	Terzi	İlköğretim
K6	Geniş	Evli/3 çocuk	61	28	33	Emekli/ Erkek	Kaynakçı	İlköğretim

K7	Geniş/ kırsal	Evli/3 çocuk	50	24	26	Çalışan/ Erkek	Kaportacı	İlköğretim
K8	Geniş/ kırsal	Evli/3 çocuk	50	28	22	Çalışan/ Erkek	Bakkal	Lise
K9	Geniş/ kırsal	Evli/3 çocuk	42	21	21	Çalışmıyor/ Bayan	Ev hanımı	İlköğretim
K10	Geniş/ kırsal	Evli/3 çocuk	54	18	36	Emekli/ Erkek	Depocu	İlköğretim
Toplam		10 katılımcı						

NOT: A=Müstakil konutta geçirilen süre/yıl B= Dikey konutta geçirilen süre/yıl

2.3.Verİ Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan veriler mülakat/görüşme yoluyla toplanmıştır. Her bir katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden bilgiler alınmıştır. Görüşme formu oluşturulurken yatay mimariden dikey mimariye geçişin yarattığı sosyal izolasyon sorunları belirlenmeye çalışılmış ve yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular hazırlanmıştır. Araştırma soruları için Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan 27.03.2026 tarih ve 2026/03(15) sayılı kararı ile izin alınmıştır. Görüşme formunda katılımcıların yatay mimariden dikey mimariye geçişte yaşadıkları sosyal sorunlar ve kent yaşamına etkileri üzerinde durulmuş olup katılımcılara aşağıdaki sorular yöneltilmiştir.

1-“Müstakil evde yaşadığınız dönemden başlayarak şehre göç sürecinizi ve bugün yaşadığınız konuta kadar olan yaşam deneyiminizi ayrıntılı olarak anlatır mısınız?”

2-“Müstakil evde yaşarken günlük yaşamınız nasıl geçiyordu?”

3-“Müstakil evinizin fiziksel yapısının (bahçe, avlu, sokakla ilişki vb.) sosyal hayatınıza etkisi nasıldı?”

4-“Çok katlı binaya taşınma kararınız nasıl gelişti? Bu süreçte neler yaşadınız?”

5-“Şehirde apartman hayatında yaşamaya başladığınız ilk dönemi nasıl deneyimlediniz?”

6-“Müstakil yaşamınızla karşılaştırdığınızda şehirde kendinizi nasıl hissediyorsunuz?”

7-“Şehir yaşamında yalnızlık ya da sosyal mesafe deneyiminiz oldu mu? Bunu nasıl anlatırsınız?”

8-“Apartman yaşamında komşuluk ilişkilerini nasıl deneyimliyorsunuz?”

9-“Köydeki yatay yaşam ile şehirdeki dikey yaşam arasında deneyimlediğiniz en belirgin farklar nelerdir?”

10-“Eğer tercih hakkınız olsaydı nasıl bir yaşam alanında yaşamak isterdiniz? Neden?”

2.4.Verİ Toplama Süreci

Ankara’nın Sincan İlçesi’nin Malazgirt Mahallesi’ne, çeşitli nedenler ile yatay mimariden dikey mimariye taşınmak zorunda kalan veya gönüllü olarak taşınan yahut kendince sebepleri olan kişilere ulaşılmıştır. Görüşmelerde ses kaydı alınmamış katılımcıların ifadeleri not edilmiştir. Yapılan çalışmada kişilere araştırmanın amacı içeriği detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Katılımcıların kimliklerinin gizliliği açısından her bir katılımcıya K1, K2, K3... şeklinde kodlar verilmiştir. Mülakat yapılan katılımcılar, sorulara cevap verirken herhangi bir çekinme duygusu veya bir güven sorunu yaşamamışlardır.

2.5.Verilerin Güvenirİliliği

Araştırmanın güvenirİliliğini artırmak için katılımcılardan izin alınarak görüşme sırasında notlar tutulmuştur. Katılımcıların ifadeleri anlatılırken bazen önemli görülen ifadeler tırnak işareti içine alınmıştır. Görüşmeden hemen sonra edinilen bilgiler gözden geçirilmiştir. Katılımcıların ifadeleri aynen aktarılmış herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Araştırmada elde edilen bulgular analiz edilirken ifadeler italik olarak aktarılmıştır.

2.6.Elde Edilen Bulgular

Yatay mimariden dikey mimariye geçişten hareketle araştırmada önce durumlar belirlenmiş ve müstakil evde geçirilen zaman ve dikey mimaride kentte geçirilen zaman süreçleri analiz edilmiştir. Olumlu, olumsuz yönleri ve yaşanan sosyal izolasyon durumu açıklanmıştır. Bu çalışmada yapılan analiz sonucunda kişilerin karar verme sürecini etkileyen faktörler, müstakil konuttaki yaşam dikey konuttaki yaşam, ortak durumlar ailesel nedenler, çevrenin zorunlu şartları, ekonomik durumlar, manevi durumlar, göç sonrası yaşanan sosyal izolasyon sorunları ve dikey mimaride yaşarken karşılaşılan uyum güçlükleri aktarılmıştır. Yapılan mülakat analizi sonucunda aşağıda yer verilen temalara ulaşılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2.Durum, Tema Alt Tema ve Kategorilere İlişkin Analiz Sonuçları

Durumlar	Temalar	Alt Temalar
Müstakil konuttaki yaşam	Mekânsal Özerklik ve Toplumsal Dayanışma.	Yardıms severlik/dayanışma Toprak Temelli Yaşam Deneyimi Üretim
Dikey konuttaki yaşam	Refah Seviyesi ve Sosyal İzolasyon	Yardıms severlik/dayanışma. Ekonomi Manevi yoksunluk Bireyselleşme
Ortak durumlar	Mekânsal Denetim ve Mekânsal Belirlenimcilik	Konut tipine göre yaşam deneyimi.

2.7.Mekânsal Özerklik ve Toplumsal Dayanışma

2.7.1.Yardıms severlik/dayanışma

Katılımcılar müstakil konutta yaşarken mekânsal özerklikten dolayı kendilerini özgür hissettiklerinden ve toplumsal dayanışmanın yüksek olduğundan bahsetmişlerdir. Katılımcıların pek çoğunun müstakil konutta yaşarken evlerinin önünde bahçeleri, ağaçları olduğu ve bu bahçede özgürce hareket edebildikleri bilgilerine ulaşılmıştır. Katılımcılar bahçede istedikleri zaman rahatça komşularıyla oturabildiklerinden onlarla sosyalleşebildiklerinden ve imece usulü ile aralarında yardımlaşmalar olduğundan söz etmişlerdir.

“Komşularımızla imece usulü yardımlaşmalar olurdu beraber kimin neye ihtiyacı varsa o yapılırdı. Örneğin ekmek gibi. Örneğin cenazemiz varsa büyüklerimiz yemek yapar götürürdü. Düğünlerde birbirimize yardım ederdik”(K1)

“Köyde imece usulü çok yardımlaşmalar olurdu. Birinin neye ihtiyacı varsa herkes orda toplanırdı ve onu yapardık. Düğünlerde yemekçi olurdu düğünün yemeğini yapardı bunun karşılığında para falan da alınmazdı. Biz tarlada çalışırken kalabalık aile olduğumuzdan tarladaki işlerimiz erken biterdi. Sonra yan tarladaki komşularımıza yardıma giderdik. Bunu herhangi bir karşılık beklemeden yapardık.”(K9)

Sözlük anlamı olarak imece ‘kırsal topluluklarda köyün zorunlu ve isteğe bağlı işlerinin köylülerce eşit şartlarda emek birliğiyle gerçekleştirilmesi, birçok kimsenin toplanıp el birliğiyle bir kişinin veya bir topluluğun işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesi’ ifadeleriyle tanımlanmaktadır. (TDK, 2026) Coğrafyayı kader bilen Anadolu insanı kırsalda bazı işlerin yalnız değil yardımlaşma ile yapıldığı köklü bir kültür olan imece usulünü

geliştirmiştir. İmece herkes tarafından kabul gören bir dayanışma biçimidir. Divan-ı Lügati't Türk'te geçen birçok kelime ve cümlede imece kültürü dayanışmanın Türkler için ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Dayanışma aynı zamanda insanların ortak hedefi için birlikte hareket etme bilincini de güçlendirmektedir. Türk coğrafyasının temel taşı oluşturan ve kırsal alanlarda dayanışma örneği olarak imece kültüründe zorlama olmadığı gibi yardımlaşmanın kişiler arasında herhangi bir sıralaması da olmamaktadır. İmece sistemi, bir ihtiyacının olduğu hissedilen kişiye gönüllü yardıma dayalı birlikteliktir (Yücel ve Baki 2020, ss.156-157). Bu örneklerde katılımcıların müstakil konutta birbirleri ile olan dayanışmasını görmektediriz. Müstakil konutta yaşayan insanların çevreleriyle sosyal yardımlaşmalar yaşadığı söylenebilir. Ayrıca imece usulü, insanların birbirlerine olan karşılıklı güven duygusuna da bir işarettir. Burada yardımlaşmanın bir sorumluluk gibi anlatılması makalede de açıklandığı gibi insanların birbirine sosyal ve kültürel olarak ne kadar bağlı olduğunun bir göstergesidir.

Katılımcılar her gün birbirleri ile iletişim kurduklarını, olağan yada olağanüstü bir durumda olan komşulardan hemen haberdar olduklarını anlatmışlardır.

“Bir komşum bir şey yaşasa hemen herkesin haberi olurdu. Komşumuz hastalandığında çocuklar bile haber getirirdi bize komşum bağırsa bile duyardık. Ama en çok çocuklar haber getirirdi. Örneğin köyde birinin düğünü olacaksa şöyle bir şey vardı kişi elinde bir kova getirirdi bizde düğünü olacak kişinin o kovalarında kaşık kaşık tereyağı koyardık o tereyağı birikince düğünü olan kişinin evinde yemek yaparken kullanılırdı” (K8)

“Komşularımızla imece usulü yardımlaşmalar yapardık, mevlüt okunurdu ve şeker günleri yapılırdı, herkese ayda bir torba şeker alırdık.”(K2)

“Evimizin tam önünde toprak yol vardı. Dolayısıyla evimizin önüne sebze meyve ekecek yerimiz yoktu. Komşumuzun bize teklifi üzerine komşumuzun toprağına sebze ektik.”(K5)

Kamu hukukunda önemli bir yeri olan komşuluk ilişkileri şehirlerde zayıflamakla birlikte kırsal yerleşmelerde toplumsal düzenin korunması açısından hala önemlidir. Komşuluk ilişkileri kalabalıklar içerisinde güven arayışında olan bireyler için çok değerli bir sığınaktır. Toplumsal ilişkilerde yardımlaşma, dayanışma sözünde durma güvenilirlik gibi unsurlar geleneksel kurallarla sabittir (Demren, 2025, s.1908). Bu örneklerde katılımcıların yardımlaşma ve ihtiyacı olana el uzatmada ne kadar duyarlı olduğunu görebiliyoruz. Müstakil konutta yaşarken sebze yetiştirecek toprağı olmayan katılımcının komşusunun ona yardım etmesi, toprağını paylaşması, komşuluk bağlarının ve üretim şekillerinin müstakil konutta yaşayan insanlar arasında esnek pratik bir rol üstlendiğini ortaya

koyar. Bu örnek aynı zamanda toprağı olmayan katılımcının kendini yalnız hissetmemesini sağlamıştır. Katılımcılar ile yapılan mülakatta ulaşılan bir diğer sonuç ise katılımcıların müstakil konutta yaşarken, kendileri gibi müstakil konutta yaşayan komşuları ve diğer akrabaları ile sürekli yardımlaşma içinde oldukları, bu da müstakil konutun insan yaşamının kalitesini artıran özelliklerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Müstakil konutta yaşayan insanlar o dönemi anlatırken zor durumlarda kendilerine yardım edecek her zaman birilerinin olduğunu söylemiş bu da kent yaşamına kıyasla müstakil konutta yardımlaşmanın yüksek olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Müstakil konutta bayramlaşmaların öneminden bahseden katılımcı ise şöyle anlatmaktadır:

“Müstakil konutla dikey konutu kıyasladığımda, müstakil konutta annemin babamın yanındaydım. Birlik ve beraberlik vardı, oradaki komşularımın daha samimi ve yardım sever olduğunu söyleyebilirim. Komşularımızla hergün iletişimimiz vardı herkes birbirinin hatırını sorardı saygı sevgi hürmet vardı. Şehirde ise bunlar çok az. İnsanlar kendi telaşında. Bayramların aslında köyde daha iyi yaşandığını söylemek isterim. Şehirde bayramı tam anlamıyla hissedemiyorum. Çünkü bayramlaşmalar burada çok yaşanmıyor.”(K7)

Kırsal alanda toplumsal olayların bir parçası olarak görülen dini bayramlar, kentlerde daha bireysel bir şekil almaktadır. Kırsalda toplumsal bir nitelik taşıyan Ramazan ayındaki davetler kentte daha bireysel ve sembolik hale dönüşebilmektedir. Kent yaşamında insanlar geniş ve heterojen bir yapı içinde yer alır. Kentsel alanda din üzerinde toplumsal baskılar daha azdır. Bu durum ise dini değerlerin bireyselleşmesine ihmal edilmesine neden olmaktadır. Kent hayatı kendine ait kültür estetiğı ile özgün bir kent dindarlığı ortaya çıkarmaktadır. Kentte bireyselliğın artması ve sekülerleşme toplumsal dayanışma bağlarını da zayıflatmaktadır (Taş, 2025, ss.58-60). Şehirleşme ve dikey konuta taşınma süreciyle birlikte pek çok kültür değişimi de beraberinde gelmiştir. Bunlardan biri de bayramlar olmaktadır. Dikey konutta yaşanan kültürel değişim ilerleyen kuşaklara da aktarılarak devam ettiğinden toplumumuzun dini ve kültürel değerlerinin kentte zayıfladığını söyleyebiliriz.

2.7.2.Toprak Temelli Yaşam Deneyimi

Katılımcılar müstakil konutta yaşarken bahçede yetiştirdikleri sebzelerden ve meyvelerden bahsetmişlerdir.

“Avlumuz vardı avlu büyüktü annem sebze ekerdi, meyve ağaçlarımız vardı elma, ayva, vişne, bunların meyvelerini yerdik.” (K6)

“Büyük bir bahçemiz vardı, avlumuz vardı avlunun içindeki bahçemizde yazın ve kışın mevsim sebzeleri yetiştirdik.”(K2)

Bu örneklerde müstakil konutta yaşayan insanların yazın ve kışın

toprakla temas halinde olduklarını ve müstakil konutun verdiği ayrıcalıkları görülmektedir. Katılımcılar mülakat aşamasında bahçelerini hatırladıklarında, toprağı özlemekte, şimdi ise böyle bir imkânları olmadıklarından, bunun kentte yaşamının sağladığı imkânsızlıktan kaynaklandığını belirtmişlerdir. Dikey konutta yaşayan insanların direkt toprakla temas edememesi, toprak alanların dikey konutta yaşayan diğer insanlar ile ortak olması insanları topraktan izole bir yaşama itmiştir.

Katılımcılar müstakil konutlarından bahsederken ne kadar heyecanlandıkları ve özledikleri mimiklerinden ve ifade etme şekillerinden anlaşılmıştır. Müstakil konutta yaşadıkları dönemi anlatırken derin bir iç çekerek o günleri hatırlamanın kendilerinde duygusal yoğunluk yaşattığını söylemişlerdir. Katılımcılardan K5 müstakil konutta yaşadıklarını anlatırken ağlamıştır. Katılımcıların evleri genel olarak 2+1 ve 3+1 olarak değişmektedir. Müstakil konutlarındaki odalarının geniş olduğunu anlatmışlardır. Katılımcılar evlerinden bahsederken dikkat edilen bir diğer husus ise evlerinin her detayını hatırlamış olmalarıdır. Müstakil konutlarının kapılarını pencere kenarlarını, balkon, eşya ve diğer odalarını anlatırken çok küçük detaylara dahi yer vermişler ve mülakat aşamasında kendilerine sorulan sorulardan çok memnuniyet duymuşlardır. Katılımcılardan K2 eski günleri hatırlamanın kendisinde çok hüznü duygusal bir his yarattığını söylemiştir. Katılımcılardan birkaç tanesi müstakil konutta yaşarken hayvancılık ile ve tarım işleri ile geçimini sağladığını anlatmıştır

“Hayvancılıkla uğraşırdık geçimimizi buradan sağlardık. Sabit bir gelirimiz de yoktu hayvancılıkla ve bahçe işleriyle geçimimizi sağlardık.”(K3)

“Müstakil konutta yaşarken bahçemiz vardı ağaçlarımız evden çıktığımızda toprakla temas ederdik babama çiftçilik yaparken yardım ederdim.”(K7)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında demografik yapının ezici bir çoğunluğu (%83) kırsal alanlarda ikamet etmekteydi. 1927 yılında icra edilen ilk resmi nüfus sayımı sonuçlarına göre, ülke nüfusunun kabaca 13 milyon dolaylarında olduğu tespit edilmiştir; bu dönemde kır nüfusu toplamın %75,8'ini oluştururken, şehirlerde yaşayanların payı %24,2 seviyesinde kalmıştır. 1927'den 1980'li yıllara kadar olan süreçte kırsal nüfus hem miktar hem de oran bazında kentsel nüfusa karşı üstünlüğünü korumuş, ancak 1985 yılı itibarıyla Türkiye tarihinde ilk kez kent sakinlerinin oranı kır nüfusunu geride bırakmıştır. Yakın dönemde, özellikle 2012 ile 2013 yılları arasında kır nüfusunda gözlenen keskin düşüşün temel sebebi ise idari bir düzenleme olan Büyükşehir Yasası'dır. Söz konusu yasal düzenlemeyle birlikte, çok sayıda köyün tüzel kişiliği kaldırılarak mahalle statüsüne dönüştürülmesi, istatistiksel olarak kentsel nüfusu yapay bir biçimde artırmıştır (Sevinç, 2024, s.11).

Katılımcılar dikey konutta çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmanın imkânsız olduğunu, bu işlerle uğraşmak gerekiyorsa müstakil konutta yaşamak gerektiğini söylemişlerdir. Bu örneklerde görülüyor ki dikey konuta taşınmakla beraber insanlar tarım ve hayvancılıktan da kopmuşlardır. Dikey konut insanları yalnız sosyal olarak izole etmekle kalmamış, tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanları da topraklarından koparmıştır. Müstakil konutta yaşarken, kırsalda yaşayan katılımcılar tarım ve hayvancılık ile profesyonel olarak uğraşmamış, sadece kendilerinin geçinmelerine yetecek kadar ilgilenmişlerdir. Bu da yoksulluk ile mücadele etmelerine neden olmuştur. Müstakil konutta yaşarken toprakla temas halinde olan katılımcılar toprağın verdiği huzur ve sakinliği özlediklerini belirtmişlerdir.

“Müstakil evimizin çevresi toprak olduğundan etrafında yalın ayak dolaşırdık bunu çok özliyorum. Annemle babam hala müstakil konutta yaşıyorlar, ben yanlarına gittiğimde ayaklarımı yalın ayak toprağa gömerim bunu çok seviyorum.”(K9)

Yer bireyi güvende hissettiren en temel olgulardan biridir. Yere ilişkin belirsizlik psikolojik olarak bireyi rahatsız eder. Dolayısıyla yerin belirginliğine ilişkin bilgi, bireyi belirsizliğin yarattığı kaygı durumundan korumaktadır. Başka bir yaklaşıma göre yer, coğrafi bir alandan ayıran temel şeyin bu yerlere yönelik oluşturulan duygusal motivasyonlardır. Bir coğrafi alanı yerinden çıkarıp başka bir yere dönüştüren şeyler bireyin duygusal dinamikleridir (Yentürk, 2023, s.104). Toprakla direkt temas halinde olan katılımcı dikey konuta yerleşmesiyle birlikte topraktan da uzaklaştığını belirtmiştir. Bu örnek bize katılımcının toprakla olan duygusal bağı göstermektedir. Dikey mimaride topraktan uzak kalan katılımcı sadece fiziksel olarak değil psikolojik olarak da aidiyet hissinden uzaklaşmıştır.

Katılımcılar müstakil konutta yaşarken insanların gürültüsünden rahatsız olmadıklarından ve kendi gürültülerinden de kimsenin rahatsız olmadığından bahsetmişlerdir.

“Evimiz cadde üzerinde idi fakat biraz avludan çıktıktan sonra biraz yürüyünce sokağa ulaşırdık. Sokaktaki gürültü bizi çok etkilemezdi. Kalabalık misafirimiz geldiğinde kimse de rahatsız olmazdı gürültüden. Bizler evde eğlenirdik gürültüde yapardık müzik dinlerdik ama bundan kimse rahatsız olmazdı.Şuan ise dikey konutta buna çok dikkat ediyorum”“Müstakil konutta yaşarken üzerimdeki kıyafetlere ayrıca dikkat etmeme gerek kalmadan avlunun içinde ve balkonunda dolaşabilirdim.” (K1)

Kent yaşamı artık tahammül seviyelerinin üzerine çıkan gürültünün azaltılmasına yönelik çareler aranmasını zorunlu kılmıştır. Yeşil alan ve ormanların ne derece önemli olduğu ortadadır. Ağaçlık ve ormanlık alanlar gürültüyü azaltmaktadır. (Bulut, 2025, s.353). Gürültünün yol açtığı

sorunlardan sadece insanlar değil, hayvanlar ve tüm ekosistemi de olumsuz etkilemektedir (Yaman, 2021, s. 13). Bu ifadelerde görüldüğü üzere müstakil konutun insanların yaşam kalitesini sınırlamadığı, dikey konutun ise sınırlandırdığı ortaya çıkmaktadır. Bu da kent yaşamında insanların kendini sosyal olarak izole etmesine neden olmaktadır. Müstakil konutun verdiği özgürlük hissinden de bahseden katılımcılar, müstakil konutta yaşamının verdiği rahat özgür giyinmenin de çok ayrıcalıklarından bahsederek bu durumu özlediklerini dile getirmişlerdir. Katılımcı müstakil konutta yaşarken sokaktaki gürültüden rahatsız olmadığını söylemiştir. Makalede açıklandığı üzere ağaçların fazla olduğu alanlar (*yani katılımcının müstakil konutta yaşarken evinin önünde ağaçları olduğunu biliyoruz*) gürültüye engel olmaktadır. Fakat kentte bu durum farklıdır. Yeşil alan katılımcının şuan yaşadığı dikey konutta yoktur. Manzarası kentsel görünümüdür. Bu da sokaktaki gürültünün daireden duyulması anlamına gelmektedir. Ev içi gürültü ise apartman dairesinde iç içe yaşayan insanların her zaman sorunu olmuştur. Bu ise insanların kentsel yaşam deneyimlerini olumsuz yönde etkilemekte ve bireyleri sosyal olarak izole etmektedir. Müstakil konutta yaşarken kendilerine ait avluları olduğunu söyleyen katılımcı, şuan dikey konutta özgürce giyinme konusunda kendini kısıtladığını söylemiştir. Bu örnekte dikey konutun insanların giyim ve kuşamları üzerinde de kendilerini izole etmek (*balkon ve zorunlu olarak kullanılan ortak alanlar gibi yerlerde giyim ve kuşamına ayrıca dikkat etmek*) zorunda bıraktığını söyleyebiliriz.

Müstakil konutun her detayını anlatan katılımcılar balkonlarında vakit geçirmekten çok mutluluk duyduklarını dile getirmişlerdir.

“Evimiz betonarme idi. Avlusu vardı. Bahçesi yanında idi bahçesi büyüktü meyve ağaçlarımız meyve verirdi. Bu meyveleri toplardım. Kuruturduk elma kayısı vb. avlunun kapısı sokağa yakındı sokağa açılırdı. Evimiz ormana bakardı. Üç tane balkonumuz vardı. Geniş bir aile olduğumuz için evimiz de genişti. Balkonda meyvelerimizi sebzelerimizi kuruturduk. Komşularımızla sohbet ederdik. Çay içerdik. Balkonlarımız üç cepheye bakardı. En sevdiğim balkon bahçeye bakan balkondur. Yanımızdaki müstakil evler uzakta idi gürültüden kimse rahatsız olmazdı.”(K2)

Ülkemizde olduğu gibi yurtdışında da yapılan çalışmalar ideal konutun her sosyo ekonomik grup için bahçeli ve müstakil konut olduğunu göstermektedir. Bahçeli bir müstakil evi ideal yapan nedir sorusunun cevap ise sosyo-kültürel sınıfa ait bireylerin ideal konut tanımında alansal büyüklükleri, konutun konumlandığı yer ve semt gibi önemli farklılıklara sahip olsa da aynı idealde buluşmaları bize konuttan beklentilerde kültürel gereksinimlerin öne çıktığını anlatır. Kullanıcılar ortak kullanılan kamusal alanlar yerine, yeşil alanları mahremiyetin dış mekandaki uzantısı olarak görür (Karagülle, 2024, s.5,6). K2 yukarıdaki ifadeleri anlatırken gözleri

dolmuştur ve hüzünlenmiştir. Müstakil konutta yaşadığı dönemi ve müstakil konutunun özelliklerinden bahseden katılımcı burada müstakil konutunun her detayına yer vermiştir. Bu durum katılımcının müstakil konutuna duyduğu büyük özlem ve dikey konutta bunu yaşayamamış olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Dikey konutta yaşayan katılımcılar, müstakil konutta yaşarken sahip oldukları bahçe ve ağaçların kendilerine sağladığı sosyallikten de mahrum kaldıklarından, temiz havaya hemen ulaşmadan uzaklaşmış, izole etmiş durumda kalmışlardır.

Katılımcılar müstakil konutun görsel manzaralarından ve doğayı özlediklerinden bahsetmişlerdir.

“Evimizin en güzel özelliği ormana karşı manzarası olmasıydı. Balkonunu çok severdim. Çayımı alır içerek, manzarayı izlerdim.”(K1)

“Bir tane balkonumuz vardı. Balkonumuzu severdik. Hatta yazın orda bile yatarıdık. Balkonumuz ceviz ağaçlarına ve bahçeye bakardı.”(K7)

“Evimiz çok geniştir. Balkonumuz vardı. Balkona çıkınca manzarayı izlerdim manzara çok güzeldi kocaman ormanı görürdüm balkonda.”(K6)

Katılımcılar şuan yaşadıkları dikey konutlarda böyle bir manzaralarının olmadığından, evlerinin yola baktığından ve orman manzarasından mahrum kaldıklarından söz etmişlerdir. Müstakil konutun insanlar üzerinde bıraktığı görsel güzellik, dikey konuta yerleşmekle bitmiş ve katılımcıyı doğanın görsel güzelliğinden izole etmiştir. Katılımcılar en yakın parka beş yüz metre yürümek zorunda olduklarını söylemişlerdir. K6 ile yapılan mülakatta katılımcının heyecanlandığı gözlenmiştir. Sorulara büyük bir istekle ve heyecanla cevap vermiştir. Katılımcının kendisine en yakın yeşil alanın park olduğunu söylemesi, yaşadığı kentte yeşil alanın azlığını ve yetersizliğini göstermektedir.

Katılımcılar müstakil konutta yaşarken çocukluk dönemlerinden de ayrıca bahsetmişlerdir.

“Çocukluk günlerim çok güzel geçirdi. Arkadaşlarım vardı. Öğretmenlerimi severdim. Saygılı bir çocuktum anneme babama öğretmenime büyüklerime karşı...”(K7)

Katılımcı burada aslında 1990 yıllarındaki ailelere olan saygıya dikkat çekmek istemiştir. Müstakil konutta yaşarken kişi çevresinde aile ve büyüklerine saygılı toplum kültürünün olduğunu, şimdi ise günümüz itibarıyla bunun tartışılabilir olduğunu söylemiştir. Bu durum da müstakil konuttan dikey konuta taşınan insanların kültürlerinin de değişmiş olabileceği varsayımını desteklemiştir. Dikey konutta pek çok farklı kültüre sahip insan bir arada yaşadığından, dikey konutta doğup büyüyen çocukların kültür bağlarının zayıflamaya yüz tuttuğunu söyleyebiliriz.

Katılımcıların yaş ortalamalarının büyük olması sebebiyle müstakil

konutta yaşarken karşılaştıkları oldukları maddi manevi zorluklardan bahsetmişlerdir. Örneğin müstakil konutta yaşadıklarını anlatırken ağlayan kadın katılımcı;

“Evimizde kalabalık bir aile olduğumuz için aynı odada 7 erkek kardeşim ve ben bir arada kalırdık. Kışın soba ile ısınırdık. Kendime ait bir alanımda doğal olarak yoktu. Yaz aylarında balkonumuzda yemek yerdik. Kapımızın önünde bahçemiz evimize ait bir toprağımız olmadığından burada bir şey yapamadık. Evimizin toprak olması bizi çok zorlardı. Temizlerken evi her gün süpürürdük. Evin tabanına ilk katmanına çuval sonrada üzerine kilim sererdik. Evimizin kapıları tahtaydı. Tuvaletimiz balkonun altındaydı. Banyomuz ise mutfakta hamamlık vardı orda yıkanırđık. Yıkama suyumuzu tezek ve odunla yaktığımız ocakta ısıtırdık. Yemeğimizi de genelde ocakta yapardık. Tüp fazla yaygın değildi. Dış kapımızda tahtaydı.” (KS)

Türkiye’de yoksulluk ağırlıklı olarak kırsalda ve tarım sektöründe görölmektedir. Kırsalda yaşayan yoksulun kentte yaşayan yoksul gibi belirli bir seviyenin üzerinde geliri, yeterli beslenme imkanı barınacak imkanı evi, giysisi yoktur. Fakat kırsalda yaşayan yoksul, yoksunluk anlamında kentsel yoksulluktan ayrılmaktadır. Kırsalda yaşayan yoksul yeterli bir eğitim olanağından, sağlık hizmetlerinden, birçok kamusal hizmetten, teknolojiden, kültürel faaliyetlerden kent yoksuluna göre daha yoksundur (Eştürk ve Kılıç, 2016, ss.146-147). Bu örnek bize müstakil konutta yaşarken katılımcının yaşadığı zorlukları gösterirken, katılımcının dikey konuta yerleşmesi ile birlikte refah seviyesinde olumlu bir yükseliş yaşadığını da ortaya koymaktadır. Müstakil konutta yaşayan katılımcılar o dönemin zorluklarından bahsetmiş olsalar da daha çok müstakil konutta yaşadıkları komşuluk ilişkileri ve yardımlaşmalar üzerinde yoğunlaşmışlardır. Müstakil konutun onlara sunamadığı refah seviyesi dikey konuta taşınma ile beraber yükselmiştir.

Müstakil konutta yaşarken ilköğretimden sonra bayanlar genelde dikiş nakış kursuna gitmiş veya ev işlerinde annelerine yardımcı olmuştur. Erkekler ise daha çok ilköğretimden sonra 12 yaşında, meslek öğrenmek için çırak olarak çalışmaya başlamışlardır. Katılımcıların aileleri geniş olduğundan kardeş sayıları kendileri ile beraber 6-8 kişi arasında değişmektedir. Aile fertleri ile düşünüldüğünde ise bu sayı 10 kişiyi aşabilmektedir. Katılımcılardan K3 1990 yıllarında ailesinin maddi durumunun çok kötü olduğunu, ağılıkla çok mücadele ettiklerini, babasının vefatından sonra da daha kötüye giden durumlarından sonra kalabalık bir ailesi olduğundan amcasının kendisini yanına aldığını ve onlarla yaşamak zorunda kaldığını söylemiştir.

“Müstakil konutta amcam yengem 3 çocuğı ve ben beraber yaşadık. Burada sabah genelde ev işleriyle uğraşırdım. 1984 – 1985 yılları arasında çok zorluk yaşadım. O dönemde elektrik vardı ama su yoktu sürekli su taşırdım. Ev

işlerine yardım ederdim. Yemek bulaşık temizlik gibi. Komşularımız vardı. Ben işimin çok olmasından dolayı komşularımızla genel olarak 3 yada 5 günde biraraya gelebilirdim. Onlarla çay kahve eşliğinde muhabbet ederdik. Birbirimizin başına gelenlerden yaşadığımız olaylardan haberimiz olurdu. Arkadaşlarımızla bir ay falan mevsimlik işçi olarak çapa yapmaya giderdik, muhabbetimiz de çok iyiydi. Onların en fazla okuyabileni liseyi bitirdi.”(K3)

Kalabalık ailede doğmanın ve maddi imkânsızlıkların zorluğundan bahseden katılımcı amcası ile yaşadığı dönemde eğitim imkânlarından da mahrum kalmıştır. Çocuk yaşta çalışmaya başlamış ve ev idaresine katkı sunmuştur. Müstakil konutta yaşarken arkadaşlarıyla yaptığı güzel sohbetleri özlediğini söyleyen katılımcı, o dönemin tüm zorluklarına rağmen sosyal ilişkilerin daha samimi olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum bize mekânsal zorlukların sadece ekonomik imkânlar ile değil sosyal bağların niteliğiyle de anlam kazandığını göstermektedir.

Müstakil konutundan ve yaşadığı zorluklardan bahseden katılımcı müstakil konutunun yaşam şartlarının konforlu olmamasına rağmen yine de orayı çok özlediğinden söz etmiştir.

“Evimizin yakınlarında da müstakil konutlar vardı yolda bahçemizin önünde idi. Çarşımız pazarımız yoktu biz alışveriş için merkeze giderdik. O da araba ile yarım saat sürerdi. Evimiz sobalıydı musluktan suyumuz akmazdı çeşmeden su çekerdik. Bende su çekerdim bu bizi çok zorlardı. Evde bir sobamız vardı o yanardı diğer odalara dağılırdı. Ama hatırladığımda o günleri hala çok özlüyorum.” (K7)

Bu örnekte zorluklar, katılımcıyı müstakil konutu özlemekten soğutmamıştır. Dikey konutta şuan bu zorlukları yaşamadığını söyleyen katılımcı, duygusal olarak dikey konuta bağlanamadığını vurgulamıştır. Bu da dikey konutla insanların arasında duygusal bir bağ kurulamadığının bir örneği diyebiliriz.

2.7.3.Üretim

Katılımcılar müstakil konutta yaşadıkları 1980 ve 2000 yılları arasından bahsederken yaşadıkları güçlükleri ön planda tutmuşlardır.

“Babam çiftçilik yapardı koyunlarımız vardı ineklerimiz vardı onlara yardım ederdim. Kardeşlerim yani abim koyunlarımızı otlatırdı. 10 yaşımda iken babama anneme yardım ederdim. Kendi işimizde çalıştık biz tarlada çalışırdık, tarlada tarım işlerinde çalışırdım. Kışında koyunlarımızın bakımı ile ilgilenirdik hayvanlarımızla ilgilenirdik hayvanlarımızı çeşmeye su için götürürdük. Müstakil konutta akrabalık ilişkilerimiz güzeldi onlara giderdik onlarda bize gelirdi. 13 yaşıma kadar böyle devam ettik. Babamın kazancı yeterli gelmiyordu sadece çiftçilik ve hayvancılık yapardı. Akşam yemeğini ailecek hep beraber yerdik. Misafirimiz çok gelirdi insanlara iletişim her gün vardı müstakil konutta yaşarken 1985 yıllarında komşuluk ilişkileri daha

güzeldi bunu hissedebiliyordum.” (K8)

Yapılan araştırmalar yoksul ailelerde çocuğun çalışmasıyla sağlanan ek gelir veya çocuğun evdeki bazı işleri üstlenmesiyle anne babaların dışarıda çalışma olanağı bulmaları bu ailelerde tamamen aç kalma ile geçinme arasındaki sınırı belirlemektedir. Bu nedenle çocukların çalışması ailenin ekonomik düzeyinin açlık sınırına dayanmaması açısından vazgeçilmez olmuştur. Dokuz Latin Amerika ülkesini kapsayan bir araştırmada, 13-17 yaşlarındaki çocukların aileye sağladıkları gelirin ortadan kalkması durumunda yoksulluğun %10-20 oranında artmasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların eğitim imkânlarından yararlandırılmadan çalıştırılmaları ise fakirlik ve yoksulluk döngüsünü içinden çıkılmaz bir hale getirecektir (Çöpoğlu, 2018, ss. 370-371). Erkek katılımcılarla yapılan mülakatlarda katılımcıların 12 yaşından sonra ailelerine maddi destek olmak adına meslek öğrenmeye başladıkları, çırak olarak kaportacılık, şoför muavini, mobilyacılık ve hayvancılık gibi işlerle uğraştıkları öğrenilmiştir. Müstakil konutta yaşam deneyimi edinen katılımcılarla yapılan mülakat sonucunda ortaya çıkan farklardan biri de müstakil konutta yaşarken kadınların daha çok ev işleri ile erkeklerin ise meslek öğrenmek ile meşgul oldukları sonucu elde edilmiştir. Meslek öğrenmeye başlayan erkek çocuklar eğitim imkânlarından da mahrum kalmışlardır. Günümüzde ise dikey konutlara doğru yaşanan göç dalgası erkek ve kadın arasında iş imkânlarını daha da çeşitlenerek artmıştır. İnsanların kırsal kesimde yaşarken geleneksel olarak yaptıkları işler, kentsel yaşamda dönüşüme uğrayarak zenginleşmiştir.

Müstakil konutta yaşarken çocukluk döneminde özgürce oyun oynayabilen, toprakla bağı olan, tarlada tarım işleriyle uğraşan katılımcı kendi çocuklarının bunları yaşayamamasına üzülmemektedir. Aynı zamanda kente yerleşmesi ile birlikte çocuklarının daha iyi imkânlarda eğitime kavuştuğunu da anlatan katılımcı kentin olumlu ve olumsuz yönlerine vurgu yapmıştır.

“Okuldan sonra kendi hayvanlarımızı otlatırdık. Arkadaşlarımla oynardım çomak oyunu vardı. Ama benim çocuklarımın kentte böyle bir imkânı olmadı. Benim çocuklarım tarlayı bilmez bağ bahçe tanıma fırsatları olmadı. Ben toprakla doğayla yaşayabildim ama çocuklarım toprağı tanıyamadı. Çocuklarımın köyün hem zorluklarını hem de güzelliklerini yaşamalarını isterdim ona göre de hayat tecrübeleri olurdu. Örneğin buğdayın tarladan nasıl çıktığını hangi zahmetler ile işlendiğini tarladan sofraya nasıl geldiğini görürlerdi, bunu isterdim.” “Çocuklarım kentte okudular ama kırsalda yaşasaydık bu imkânlara sahip olamazlardı diye düşünüyorum. Çocuklarım kentte büyütmenin zorluğunu da yaşadı, örneğin eşim çalışırken küçük kızım evde yalnız kalırdı aklım hep onda kalırdı bunu unutamıyorum. Büyük kızım 6-7 yaşlarındayken 4 yaşındaki küçük kızıma bakardı çünkü biz çalışırdık.

Çalışmak zorundaydık ev almıştık borçluyduk.”(K10)

Bu ifadeler bize katılımcının kente dikey konuta yerleşmesiyle birlikte çocuklarının topraktan mahrum kaldığını ve kuşaklar arası deneyim farkı yarattığını göstermektedir. Mekânsal dönüşümün yalnızca müstakil konuttan dikey konuta yerleşen katılımcıların değil, kentte doğup büyüyen çocukların deneyim pratiklerinin belirgin şekilde ayrışmasına neden olmaktadır. Kırsal yaşamla ve müstakil konutla hiç tanışamayan çocuklar toprakta yetişen ham maddenin üretim süreçlerine dair deneyim sahibi de olamamaktadır.

2.8.Refaf Seviyesi ve Sosyal İzolasyon

2.8.1.Ekonomi

Araştırmada dikey konuta taşınan, taşınmak zorunda kalan katılımcıların taşınma sebebinin kadınlarda evlilik, erkeklerde ise iş kaynaklı olduğu görülmektedir. Erkeklerde müstakil konuttan dikey konuta taşınma sürecinde yabancılık yaşamayan katılımcılar olduğu görülmüştür. Bazı erkek katılımcıların müstakil konutta yaşarken zaten dikey konutta iş hayatında çalışmaları evlenme sebebiyle de tamamen dikey konuta yerleşmeleri buna sebep gösterilebilir.

“Askerden gelince babam evlendirdi görücü usulü evlendim, sonra Ankara’da ev kiraladım ve eşimle buraya yerleştik. İş sebebiyle burada dikey konutta genelde çalışır kalırdım, ama evlenmemde dikey konuta yerleşmeye en büyük etken oldu.” (K7)

Yapılan mülakatlarda erkek katılımcıların iş sebebiyle dikey konuta yerleştikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu da müstakil konutta yaşarken erkek katılımcılarda görüldüğü üzere iş imkânlarının kırsal kesimde daha dar ve sınırlı olmasından kaynaklanmıştır. Kırsal kesimde insanlar daha çok hayvancılık ve tarımla uğraşmış, kentte ise bu durum farklı mesleklere doğru evrilmiştir. Kente göç eden erkek katılımcılar, refah seviyelerindeki artışın üzerinde durmuşlardır. Kent yaşamını cazip kılan en önemli özelliklerden birinin iş imkânlarının çeşitli olması dolayısıyla insanların refah seviyesinin artması diyebiliriz.

Katılımcıların refah seviyesi dikey konuta yerleştikten ve şehirde kendilerine daha kolay iş bulmalarından dolayı önemli ölçüde artmıştır. Fakat mülakat yapılan katılımcılardan bazılarının farklı anlatımları da olmuştur.

“Müstakil konutta yaşarken evli olmadığım için sorumluluğum daha azdı kira derdimiz yoktu fakat evlenip dikey konuta taşındıktan sonra kira ödemek zorunda kalmam ve sorumluluklarımın artması beni zorladı.”(K7)

Müstakil konutta bekâr olarak yaşayan ve evlenince dikey konuta taşınmak zorunda kalan K7’nin açıklamalarından yola çıkarsak, hem evlenmenin hem de sorumluluk almanın ayrıca dikey konutta yaşamının

verdiği zorluklar bir arada toplanmıştır. Bu da yatay mimariden dikey mimariye geçişin yarattığı sadece mekânsal bir değişiklik değil ekonomik ve psikolojik zorlukların da sosyal izolasyona neden olduğudur. Katılımcıların dikey konutta refah seviyesi artsa da ekonomik olarak sorumlulukları artmış ve kişiler üzerinde psikolojik baskı oluşturmuştur.

Kadınlar ile yapılan mülakatlarda kadınların evlendikten sonra mecburen dikey konuta taşındığı sonucu ortaya çıkmıştır. Erkeklerin ise müstakil konutlarında yaşarken çevrelerinde iş sahasının az olması nedeniyle onları dikey konuta yani şehirleşmeye iten sebebin ekonomik kaynaklar olduğunu söyleyebiliriz.

“Askerden dönünce abimin dikey konuta taşınmasından dolayı bende abimle yaşamaya başladım. Bu sebeple müstakil konuttan ayrıldım. Bu süreçte çok zorlandım, sonra şehirde başka bir ev aldık abimden ayrıldık. Ben babam iki kardeşim satın aldığımız diğer dairede yaşamaya başladık. Şehirde iş imkânı çok olduğundan iş konusunda sıkıntı yaşamadım. Ama kırsalda müstakil konutta yaşarken iş imkânımız daha azdı.” (K8)

On altıncı yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan kapitalizmle birlikte tarım ticarileşmiş tarımsal yapılar bozulmuş ve kırsalda geçimini sağlayamayan halk şehirlere akın etmiştir. Şehirlerdeki istihdam düzensizliği sosyal ilişkilerin yok olmasına neden olmuş ve yoksulluk belirgin hale gelmiştir. Bu anlamda yoksulluk her ülkede görülen bir durum olmuştur. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha ciddi boyutlarda görülmektedir. Bu durum iki sebeple açıklanabilir. Birincisi ekonomileri tarıma dayalı olan ülkelerdeki iş imkânlarının yetersizliği, ikincisi ise yüksek doğa nüfus artış hızıdır (Yıldırım, 2010, s.10). Katılımcıların ekonomik durumlarının kente göç ettiklerinde orta seviyenin altında olduğunu düşünürsek bu örneklerde görüldüğü üzere şehirleşmenin avantajlarından olan refah seviyesinin katılımcıların ekonomik seviyelerini yükselttiğini görüyoruz. Erkekler ile yapılan mülakatlarda, henüz on iki yaşında çocukken çalışmaya başlamaları aslında ailelerinin refah seviyesinin müstakil konutta yaşarken ne kadar düşük olduğunun büyük bir göstergesidir. Müstakil konuttan dikey konuta taşınma sebepleri arasında en büyük nedenlerden birinin kötü olan ekonomik refah seviyesi olduğunu söyleyebiliriz.

Yapılan mülakatlarda erkekler sorumluluklarının arttığını söylese de maddi anlamda rahatladıklarını da söylemişlerdir.

“Şehre geldiğimde köy yaşamına göre şehir hayatı yaşam kalitemizi daha kolaylaştırdı. İş konusunda sıkıntı çekmedim çünkü. Burada maddiyat anlamında rahatlığa kavuştuk, çünkü köyde yaşam şartları çok kötüydü hayvanlarımız vardı ama bu bizim geçimize yetmezdi. Arkadaşlarımdan benim gibi köyden şehre gelenler de vardı yeni tanıştığım arkadaşlarım da vardı

şehirde sosyalleşirdik. Şehirde kendimi daha sosyal hissettim. Şehide çalıştığın iş yerinde izin kullanabiliyorsun lakin köyde hiç izin yok her gün iş var, yani her gün o hayvanların bakımlarını yapmak zorundasın.”(K8)

Birçok ülkede yapılan araştırmalar, yoksulluk oranlarının kırsal bölgelerde daha yoğun olduğu ortaya çıkmaktadır. Kırsal yoksulluk yeterli düzeyde iletişim, ulaşım, temiz su, sağlık ve eğitim olanaklarının bulunmaması sorunlarına dayanmaktadır. Kırsal yoksulluk şehirlere göçü hızlandırmaktadır. Kırsal yoksulluğu kentsel yoksulluktan ayıran özellik ise yoksulluğa buldukları çarelerdir. Daha çok gelişmekte olan ülkelerde kırsal yoksulluk görülmektedir. Yoksulluk temelde ekonomik bir sorundur. Ancak burada sorunu yalnızca ekonomik olarak değil siyasi, sosyal, kültürel özelliklere göre bütüncül bir şekilde ele almak gerekir (Gümüş ve Acar, 2023, ss. 95-96). Bu örnekte gördüğümüz üzere dikey konuta yerleşen ve iş hayatını çalışma şartlarını da değiştiren katılımcı, şehrin kendisine sunduğu sosyallikten ve iş imkânlarından, refah seviyesinin yükselmesinden bahsetmiştir. Bu durum refah artışının yalnızca maddi anlamda değil çevre ve sosyal haklar ile değerlendirilmesi gerektiği bunun bir bütün olduğunu ortaya koymaktadır. Dikey mimariye geçiş süreci ile birlikte sosyal hakları da değişen katılımcılar sigortalı çalışmaya başlamış ve yatay mimaride kırsal kesimde olmayan sosyal haklardan faydalanmışlardır. Bu imkânlar katılımcıların sosyal çevrelerinin genişlemesi ile ilişkilendirilebilir. Kentin katılımcılara sağladığı istihdam olanakları ve çeşitliliği kente göç sürecini hızlandırmış bu durum da dikey mimaride yaşayan insanların çoğalmasına neden olmuştur. İnsanların istihdam şartları iyileşirken, buna ters orantıda olarak dikey konutta sosyal izolasyon sorunu ortaya çıkmıştır. Katılımcının burada ekonomik refah seviyesindeki artıştan ve kazandığı sosyal haklardan görüldüğü üzere kente dikey konuta yerleşmekle birlikte katılımcının daha önce sahip olmadığı sosyal hakları edindiğini bu durumun ise bize kentsel politikaların yalnızca barınma değil sosyal refah boyutlarının da ele alınması ve ortaya konulmasını gerektirdiği göstermektedir.

2.8.2. Manevi Yoksunluk

Yapılan mülakatlarda müstakil konuttan dikey konuta taşınan kadınların durumu, erkeklerden biraz daha farklı olduğu anlaşılmıştır. Evlenmenin verdiği sorumluluk, aileden ve arkadaşlardan ayrılma, eşinin ailesi ile dikey konutta beraber yaşama zorunluluğu yaşayan katılımcılar dikey konutta zaten dar bir alanı olan dairede zorlandıklarını dile getirmişlerdir.

“Evlenirken yaşayacağım yerin seçimi konusunda bir tercih hakkım olmadı. Müstakil evde daha mutlu ve sosyal idim. Ama apartmanda bu sosyalleşmelerim sadece eşimle ve onun akrabalarıyla sınırlı kaldı. Yani sosyal çevrem çok daraldı. İlk zamanlarda kendimi çok sıkışmış ve duygusal hissettim, bunalıma girdim annemlerin evini çok özliyordum. Onlar hala müstakil evde

yaşıyorlardı. Bu kısıtlamanın kültürel farklılıktan kaynaklandığını düşünüyorum.”“Evlendikten sonra otomatik olarak evlendiğim kişi apartmanda yaşadığı için bende apartmanda yaşamaya başladım. Bu süreçte çok zorlandım çünkü müstakil evin sağladığı avantajlardan taviz vermeye başladım.” (K1)

Üç tane farklı apartmanda yaşama deneyimi olan K1 kendisine en zor gelen dönemin dikey konutta geniş aile olarak yaşadığı dönem olduğunu söylemiştir. Ayrıca evlenirken yaşayacağı yerin seçimi hakkında kendisinin bir söz hakkı olmadığını söyleyen katılımcı söz konusu durumun maddi sorunlardan kaynaklandığını dile getirmiştir. Müstakil konuttan dikey konuta taşındıktan sonra maddi olarak durumlarının çok iyi olmadığını bir dönemde geniş ailede yaşamak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. 7 yıl dikey konutta aile büyükleri ile yaşayan katılımcı, maddi durumları düzelince kendine ait evine sadece eşi ve çocukları ile yerleşebilmiştir. Dikey konutun insanı içine hapsedtiğini söyleyen katılımcı şu görüşleri paylaşmıştır.

“Eşimin ailesi ile yaşadığım süreç en zoru ve en kısıtlanmış durumumdur. 7 sene yaşadım. Sonra ev aldık ve taşındık. Burada ikinci apartman deneyimimde ise çocuklarım küçük olduğu için fazla sosyalleşmiyordum. Parka gidebiliyordum. Çocuklarım küçük olduğu için komşularıma da fazla gidermiyordum. Kendim istemiyordum çünkü vaktim yoktu. Çocuklar büyüyünce komşuluklarım başladı komşularımla etkileşim halim başladı. Onlar bana gelirlerdi bende onlara giderdim.” (K1)

Dikey konuta taşınmasıyla birlikte kendini kısıtlanmış hissedenden katılımcı, müstakil konutun kendine sunduğu özgürlükten mahrum olduğunu, ayrıca dairede kendi alanı fazla olmadığından kendini sıkışmış hissettiğini söyleyebiliriz. Bu örnekte kadın katılımcılar ile yapılan görüşmelerde katılımcılar dikey konutun kendilerini hem mekânsal olarak hem de psikolojik olarak sınırlandırdığını açıklamışlardır. Yatay mimariye yaşarken kalabalık bir aileleri olan katılımcılar dikey mimariye geçişle dairede sosyal izolasyon sorunu ile karşı karşıya kaldıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Evlendikten sonra duygusal boşluğa düştüğünü söyleyen kadın katılımcı duygularını şu şekilde ifade etmiştir.

“Evlendikten sonra müstakil konuttan dikey konuta taşınmak zorunda kaldım. Duygusal olarak çok zorlandım. Hem müstakil evden ayrılmanın verdiği zorluk hem de ailemden ayrılmak beni çok zorladı. Çünkü 19 yaşına kadar o evden hiç ayrılmamıştım bu denli uzak olmamıştım. Şehir hayatına alışmak için şehri keşfetmek adına küçük gezintilere çıkardım. Örneğin pazara markete alışverişe giderdim. Komşularım ile apartman boşluğunda tanıştıklarım oldu, sonra bana gelenler oldu ve bende onları ziyaret etmeye başladım. Müstakil evde yaptığımız imece usulü yardımlaşmaları burada da yapardık.” “Müstakil konutta yaşarken her ne kadar işim çok olsa

da sosyalleşecek yer büyükşehirdeki kadar yoktu. Bu yüzden şartlar el vermediğinden müstakil konutta fazla sosyalleşemiyordum. Büyük şehirde yaşamaya başladığımda sosyalleşmem daha fazla oldu.”“Müstakil konuttan ayrılıp büyükşehirde kalabalık ortamda yalnızlık duygusu ile baş başa kaldım.”(K2)

Müstakil konutun verdiği ayrıcalıklardan uzaklaşan katılımcı dikey konutun verdiği refah seviyesinden ve sosyalleşmeden bahsetmiş, bundan memnun olduğunu dile getirmiştir. Müstakil konutta yaşarken sosyalleşmenin sadece komşular ve arkadaşlık ilişkiler ile sınırlı olduğunu söyleyen katılımcı, şehre dikey konuta yerleştikten sonra büyük şehrin tanıdığı imkânların çeşitliliğinden memnun olduğunu dile getirmiştir. Yatay mimariden dikey mimariye geçişte yaşanan olumlu ve olumsuz yönler değerlendirildiğinde, bu örnekte katılımcı yatay mimaride sosyalleşme imkânının olmaması ve dikey mimariye geçişle yaşam standartlarının iyileşmesi, refah seviyesindeki artışı beraberinde getirmiş fakat arkadaşlık ilişkileri de yalnızca komşularıyla sınırlı kalmıştır. Aileden ayrılmanın verdiği duygusal boşluktan bahseden katılımcı, dikey konutta kendini yalnız hissettiğinde en büyük destekçisinin eşinin olduğunu, zamanla dikey konuta ve büyük şehre alıştığını söylemiştir. Katılımcılar dikey konuta taşındıkları ilk süreci, çekirdek aileleri ile beraber olmalarından ve özgürce davranabilmelerinden kaynaklı sevmiş, fakat aynı zamanda bireysel yalnızlaşmaktan ötürü sosyal izolasyon sürecine girmişlerdir. Kalabalık içinde yalnız hissetmek sosyal bağların zayıflamasını beraberinde getirmiştir.

2.8.3.Bireyselleşme

Kadınlar ile yapılan görüşmelerde, evlendikten sonra müstakil/dikey konuta taşınan kadınların bu konutlarda yaşarken büyük çoğunluğunun eşinin ailesi ile beraber bir dönem yaşamak zorunda kaldığı gözlemlenmiştir. Bu da kadınları daha da kısıtlamış, beraber yaşama nedenleri olarak maddi zorluklardan kaynaklandığı saptanmıştır.

“Gelirimize göre TOKİ bize 1+1 verdi. 2 çocuğum eşim ve ben ev bize teslim edince hemen kış ayında kendi evimize yerleştik.Küçük 1+1 evim bana o kadar iyi geldi ki çok mutlu oldum,çünkü bu evde herşey kendime aitti ve kararları artık ben veriyordum.” “Müstakil konutun verdiği, bana yaşattığı diğer komşuluk ilişkileri ve arkadaşlık ilişkileri bitti.” (K3)

Kendi kararlarını alabilmenin mutluluğunu yaşayan katılımcı, müstakil konuttan ayrılmanın verdiği diğer olumsuz yönlerden de bahsetmiştir. Arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin de müstakil konuttan ayrılması ile bittiğini, artık o dönemden sonra dikey konutta yaşadığı dönemlerde samimi komşuluk ilişkisi yaşamadığını söylemiştir. Katılımcı dikey konutta yaşayan insanların bir koşturmaca içinde olduğunu, aslında insanların komşuluk ilişkilerini sevmediğinden değil vakitlerinin

olmadığından kaynaklandığından bahsetmiştir.

“Sosyal olarak dikey konutta yaşayan insanlar birbirine mesafeli ve uzaktı. Komşuluk ilişkileri yoktu ama kimsenin kimseye bir zararı da yoktu. Kavgı gürültü olmadığından da güvenlik sorunu yaşamadım. Ama sosyal mesafe vardı. Çünkü insanların büyük çoğunluğu kentte kadın, erkek çalışıyordu herkes kendi işinde idi. Büyük şehrin koşturmacası neticesinde komşuluk ilişkileri çok azdı.” “Şuanda oturduğum apartman dairesinde iki kız kardeşim daha var, ikisi de benden küçük. Lakin yine de onlarla sık görüşemiyoruz. Kardeşimin biri çalışıyor, diğeri çalışmıyor. Ben çalışıyorum. Birbirimizle fazla görüşemiyoruz. Komşularımın olsun kardeşlerimin olsun fazla görüşemiyoruz mesafeliyiz. Kardeşlerim kendi hayatının koşturmacasında olduğundan, bende aşçı olarak çalıştığımdan çok yorgun oluyorum. Bundan mı bilmiyorum sosyal mesafe hem kardeşlerimle hem de komşularımın çok var. Çok az görüşebiliyoruz.” (K3)

İnsanların büyük şehirde kadın ve erkek eşit olarak çalıştıklarından büyük şehrin avantajlarını komşuluk ilişkileri değil de farklı sosyal aktivitelerden yana kullandıklarından söz etmiştir. Şu an ikamet ettiği binada kız kardeşlerinin de yaşadığını söyleyen katılımcı kardeşlerinin de kendine mesafeli olduğunu, sebebinin çalışmasından kaynaklanabileceğini, ama bunun doğru olmadığını söylemiştir. Katılımcı hem kardeşleriyle, hem de komşularıyla olan sosyal mesafeden de bahsetmiştir. Sosyal mesafenin sadece birbirini tanımayan insanların binada birbirine davranış şekli olmadığı varsayımına bu örnekten anlaşılmaktadır. Kardeşi olan insanların dahi şehirde dikey konutta kendilerini sosyal olarak izole ettikleri, dikey konutun sadece birbirini tanımayan insanlar arasında sosyal izolasyona sebep olduğu varsayımını çürütüyor diyebiliriz.

Müstakil konuttan dikey konuta yaşam standartları kötü olduğundan dolayı yerleşen katılımcı:

“Çocuklar olunca eve sığmadık çünkü annemler ile beraber yaşıyorduk bizde dikey konuta taşındık. Dikey konutta mutluydum çünkü doğal gaz vardı sıcaktı evim. Bana tuhaf gelen bir şey yaşamadım. Müstakil konuta kıyasla dikey konutumda daha mutluydum, çünkü dikey konutta sadece eşim ben ve çocuklarım yaşıyorduk.” “1990’lı yıllarda komşuluk ilişkilerinin daha iyi olduğunu düşünüyorum ama şu an 2026 yılı itibarıyla komşuluk ilişkilerinin yeterli olmadığını düşünüyorum. Genel olarak komşularım benden yaşça biraz daha genç bu etken olabilir fakat kültürel farklılıklardan da olabilir.” (K6)

Yapılan görüşmelerde dikey konutun refah seviyesinden bahseden katılımcılar doğal gaz kullanmanın verdiği ayrıcalığı sıkça dile getirmişlerdir. Bu örnekte yatay mimariden dikey mimariye geçişle birlikte refah seviyesi ve yaşam standartlarının yükseldiğini görüyoruz. Komşuluk ilişkilerinden bahseden katılımcılar müstakil konutta komşuluk ilişkilerinin

daha samimi olduğunu, dikey konutta ise bu samimiliğin olmadığını kesin bir dille belirtmişlerdir. Yatay mimariden dikey mimariye geçişle birlikte kent yaşamında komşuluk ilişkilerindeki samimiyetin azaldığını görebiliriz. Yaşı büyük olan katılımcılar, 1990 yıllarındaki komşuluk ilişkilerinden bahsederken daha samimi daha sıcak ortamlar olduğunu anlatmıştır. Şuan yaşadıkları konutlarda komşuluk ilişkilerinden bekledikleri samimi ortamı bulamadıklarını söylemişlerdir. 1990'lı yıllarda katılımcıların büyük çoğunluğunun kentte insanların daha samimi olduğunu, günümüz itibarıyla bu samimiyetin bittiğini söylemektedirler. O yıllarda kente taşınan kadın ve erkek işgücüne katılan insanlar komşuluk ilişkilerini az da olsa devam ettirebilmiş, fakat günümüzde ise müstakil konutta yaşama deneyimi edinemeyen insanların iletişim ve komşuluk ilişkileri konusunda daha bireyselleşmiş ve kültürel dönüşümün etkisi ile sosyal bağlarının daha zayıf olduğu söylenebilir.

Müstakil yaşamıyla karşılaştığında yalnızlık duygusu ile baş başa kalan katılımcı duygularını şu şekilde ifade etmiştir.

“Kendimi yalnızlık duygusunda buldum. Müstakil konuttaki komşuluk ilişkileri çok aktifti ve birbirimizle hergün iletişim halinde olurduk. Birbirimizin evinde ne oldu bitti birinin hastası mı var yada ihtiyacımı var mı bilirdik. Yardımlaşırđık. Fakat dikey konutta yaşamaya başladığımda selamımı bile almayan insanlar ile karşılaştım. Kimsenin insanın hatırını sormaması insanı üzüyordu. Bu durumlar benim alışkın olmadığım durumlardı.”“Şehirde ilk zamanlarda işe gitmek için 4 kilometre yürüyordum sonra otobüse biniyor ve işe gidiyordum. Mesaim öğlen 12’de başlardı. Akşam ise 20.00’da biterdi. Ama benim eve dönmem akşam 23.00’ı bulurdu. O yıllarda ulaşım çok kötüydü” (K4)

İfadelerde görüldüğü üzere müstakil konutta yaşarken kişinin güçlü komşuluk bağları olduğu, dikey konuta taşınmasıyla birlikte mesafeli komşuluk ilişkileri yaşadığı görülmektedir. Bu mesafe kişinin kendini yalnız hissetmesine neden olmuştur. Diğer pek çok örnekte yer verildiği üzere kentleşme beraberinde sosyal izolasyon sorununu da yanında getirmiştir. Dikey konuta yerleşmesiyle birlikte işe gitmek için ilk dönemlerde yürümek zorunda kalan katılımcının, yatay mimariden dikey mimariye geçişle birlikte mekânsal mesafesinin de arttığını görüyoruz. Yatay mimaride katılımcılar daha çok hayvancılık ve tarım işleri ile uğraşırken, iş imkânlarına ulaşım zor olmamıştır. Dikey mimariye geçişle birlikte bu süreç katılımcıların gündelik yaşamında mesafenin artmasına neden olmuştur. Buradan hareketle katılımcının ulaşım için harcadığı zaman sosyal hayatına da etki etmiştir diyebiliriz. Kentleşme süreci, katılımcıların ekonomik refah düzeyinde artışa sebep olsa da ulaşım ve fiziksel mesafelerin artması katılımcıların kendilerini zamandan izole etmelerine neden olmuştur.

Sonuç olarak müstakil konuttan dikey konuta yerleşen katılımcılar

dikey konutun olumlu özellikleri olarak; soba yerine, doğalgaz kullanmaları evlerinin sıcak olması, sosyalleşebilecek dairenin dışında büyük şehrin verdiği daha fazla avantajının olması, örneğin sinema, çarşı pazar, iş imkânları, suyun musluktan akması gibi sıralanabilir.

Kadınlarla yapılan mülakatlarda ortaya çıkan en önemli sonuçlardan biri ise kadınların dikey konuta yerleştikten sonra kendi çekirdek aileleri ile beraber yaşamaya başladıklarında kendilerini maddi ve manevi olarak özgür hissetmeleridir. Müstakil konutta yaşarken çalışma imkânı olmayan kadınlar dikey mimariye geçişle birlikte çalışma hayatına da adım atmıştır. Bu da onların refah seviyesinde artışa neden olmuştur.

Erkeklerde ise durum biraz daha farklıdır. Erkeklerin büyük şehirde sorumlulukları daha da artmış, ama maddi durumları da müstakil konuta kıyasla daha yükselmiştir. Birkaç tane daire değiştiren katılımcılar ise daire değişikliği yaparken ya kendi evlerini almışlar ya da daha geniş bir daireye taşınmışlardır. Katılımcılar müstakil konutta yaşarken geniş aile olarak yaşadıklarından dikey konuta yerleştiklerinde *(bir dönem aileleriyle yaşadıkları varsayımını saymazsak)* ailedeki kişi sayısının az olmasından dolayı yaşam şartlarının sosyal olarak iyiye gittiğini, buna karşılık dikey konutta sosyal izolasyon sorunu yaşadıklarını söyleyebiliriz.

2.9.Mekânsal Denetim Ve Mekânsal Belirlenimcilik

2.9.1.Konut Tipine Göre Yaşam Deneyimi

Katılımcılar ile yapılan mülakat sonucunda, katılımcıların müstakil konutta yaşarken ortaya çıkan mekânsal denetim durumunun yatay mimariden dikey mimariye geçişte konut tipine göre farklılaştığı görülmüştür. Katılımcılar müstakil konutta yaşarken geniş aile olarak yaşadıkları için kendilerine ait özel alanlarının kalmadığından ve söz haklarının da olmadığından söz etmişlerdir. Bazı katılımcılar ise dikey konutun kendilerini daha çok sınırlandırdığından ve kendilerini sıkışmış hissettiğinden söz etmiştir.

“Gürültüden çok çekiniyorum, komşularıyla aramızda iletişim yokluğu var, ortak alanların çok kişi tarafından paylaşıyor olması da beni kısıtlayan şeyler arasında.Müstakil evde her şey ama her şey çok güzeldi öncelikle doğa manzarası hemen evden çıkınca toprakla temas ve avlunun verdiği rahatlık, ağaçlarımızın güzelliği, temiz hava, komşularımızla iletişimimiz ve arkadaşlarımızla iletişimim.”(K1)

Görüldüğü üzere katılımcının müstakil konutta yaşarken kendini özgür hissettiği, dikey konuta taşınmakla birlikte bunlardan mahrum kaldığı görülmektedir. Bu örnekte yatay mimariden dikey mimariye geçişin ortaya çıkardığı sosyal izolasyon durumunun katılımcı üzerindeki etkisini görüyoruz.

Müstakil konutta yaşarken kalabalık aile olduklarından kendilerine

ait özel alan olmadığından dikey konuta taşınmakla birlikte özel alanlarının olduğundan söz eden katılımcının ifadelerinde;

“Dikey yaşamda deneyimlediğim en olumlu şeye örnek olarak evde sadece eşim ve benim olmam nedeniyle daha özgür ve daha rahat yaşamam diyebilirim. Müstakil konutta evimiz kalabalık olduğundan ve ev işlerinin çokluğundan sosyalleşmeye zaman kalmazdı. Müstakil evimiz sobalı idi fakat büyükşehirdeki dikey konutumuzda doğalgaz vardı. Sularımız müstakil konutta donardı soğuğu daha çok hissederdik. Fakat dikey konutta bu sorunu yaşamadım. Ayrıca müstakil konutta kömür ve odun gibi yakacak türleriyle de uğraşırdık. Çamaşır yıkama ve kurutma konusunda özellikle kış aylarında sıkıntı yaşırdık. Fakat dikey konutta bu sorun daha azdı.” (K2)

Müstakil konutta yaşarken özel alanının olmadığından söz eden katılımcı, dikey konuta yerleşmesi ile birlikte kendine ait özel alanı olduğundan, daha özgür olduğundan, dikey konutun ve şehrin sosyalleşmesine katkısından bahsetmiştir. Bu örnekte görüldüğü üzere kırsal kesimde katılımcıların geniş aile olarak yaşamaları kendilerine ait özel alanlarının olmamasına neden olmuştur. Dikey konuta yerleşmeleriyle birlikte refah düzeyinde de artış yaşayan katılımcının açıklamalarından varılabilen sonuç ise bize şehirleşme ile artan dikey mimaride insanların geniş aileden çekirdek aileye bölündüğünü gösterir. Geniş aileden çekirdek aileye dönüşen aile yapısı aynı zamanda katılımcıların kendine ait alanı olmasına imkân vermiş, bu da mekânsal belirlenimciliğin bir sonucu olarak ortaya çıkarmıştır.

Katılımcıların kendilerini dikey konutta yaşarken mekânsal belirlenimcilik içerisinde bulmaları çoğunda ortak bir noktadır. Katılımcılar dikey konuta yerleşmekle birlikte kendi kararlarını kendilerinin verdiğini kendilerine ait mekânsal bir alanlarının olduğunun üstüne basarak belirtmişlerdir.

“Şehirdeki dikey yaşamımda suyun musluktan akması kaloriferin olması soba ile uğraşmamak ve kararları benim kendi özgür irademle verebilmem kendime ait alanımın olması en belirgin farklar diyebilirim.” (K3)

Müstakil konutta yaşarken mekânsal olarak kendini kısıtlanmış hisseden katılımcı dikey konuta yerleşmesi ile birlikte özgür olduğundan söz etmiştir. Bu ise aynı şekilde bize dikey konutun insanlar üzerinde mekânsal bir belirlenimciliğe etken olduğunun diğer bir örneğidir.

Müstakil konutta yaşarken müstakil konutun verdiği ayrıcalıklar örneğin toprakla, doğayla temas ve komşuluk ilişkileri insanları memnun etse de katılımcıların ekonomik, psikolojik olarak kendilerini yalnız hissettiği durumlar olmuştur.

“Köydeki müstakil konutta yaşarken çok yokluk yaşadım. Çünkü orda çalışma imkânım yoktu, kararları da ben alamıyordum. O ortamın verdiği yani

kültürel baskı nedeniyle evin içinde hiçbir yere gitmeden sosyal bir hayatım olmadan büyüdüm evlendim. Yine sosyal bir hayatım olmadı maddi manevi zorluklar yaşadık bu zorluklar hem o dönemdeki müstakil konutumuzun çok kötü olması hem de kültürel baskıdır. Ama şehir hayatında yaşarken hayatım daha sosyal oldu çalışmaya başladım çevremde arkadaşlarım oldu ve yine yaşadığım dikey konutun şartları müstakil konuttan daha iyiydi. Örneğin musluktan suyum akıyordu tüpüm vardı ocak için tüp kullanırdım. Sonra doğal gaz vardı. Evim sıcacıktı komşularım ile sosyalleşirdik. Daha mutluydum şehirde.”(K5)

Yaşadığı dönem itibarıyla pek çok maddi ve manevi zorluk yaşayan katılımcı burada dikey konutun kendine sunduğu ayrıcalıklardan bahsetmiştir. Dikey konuta yerleşmekle beraber pek çok sosyal durum yaşayan katılımcının müstakil konutta kalabalık aile içinde yaşaması nedeniyle mekânsal denetim içinde olduğu, dikey konuta yerleşmesiyle birlikte konutunun kendi kararlarına göre bireyselleştiği, yaşam standartlarının iyiye gittiği görülmektedir. Dikey konuta yerleşmekle birlikte katılımcıların refah seviyesinde artış yaşanmış ve bireysellik ön plana çıkmıştır.

Kadın katılımcılar ile yapılan mülakatlarda katılımcılar büyük çoğunlukla dikey konuta yerleşmekle birlikte karar alma süreçlerinin kendilerine geçtiğini söylemiş ve daha özgür olduklarını anlatmışlardır. Bu duruma ters düşen bir katılımcı ise bu durumu şu şekilde açıklamıştır.

“Müstakil konutta yaşarken benim bir isteğim olduğunda bu ailemde hemen kabul görürdü. Evlendikten sonra kararları eşimle beraber almaya başladık. Bu bana zor geliyor. Müstakil konutta yaşarken tek başıma karar alabilirken evlendikten sonra bu daha sınırlı oldu. Kararlarımın genel olarak tamamı değil bir kısmı gerçekleşebiliyor. Bu yüzden kendimi daha çok sınırlandırılmış ve kısıtlanmış hissediyorum. Eşim kendi ailesinde daha çok karar alan birisi olduğundan bu karar alma evlenince evliliğe yansdı.”(K9)

Kadın katılımcılarla yapılan mülakatlarda ulaşılan sonuç, büyük çoğunlukla dikey konuta yerleşmeleri ile birlikte karar alma süreçlerinin kendilerine geçmiş olmasıdır. Fakat bu örnekte katılımcının evlenmesi ve dikey konuta yerleşmesi ile birlikte karar alma sürecinde kısıtlandığı görülmektedir. Bu durum sürecin dikey konuta yerleşmesi ile değil evlilikle kurulan güç dengesine bağlayabiliriz. Bu durum, bizi mekânsal değişimin her zaman tek başına belirleyici olamayacağı toplumsal rollerinin de kişilerin özerklik ve belirlenimcilik durumlarını etkileyebileceği sonucuna götürür.

Dikey mimariye yerleşmesiyle birlikte güvenlik problemi yaşayan katılımcının ifadesi aşağıdaki gibidir.

“Küçük oğlumu 10 yaşındayken birisi takip etmişti o zaman çok

korkmuştum ve çocuğumu tanımadığım herkesten sakınmaya korumaya başladım. Çevremiz güven vermiyor. Çocuğumu takip edip rahatsız eden kişiyi bulamadım. Sonra ise daha da temkinli davrandım. Bu beni çok etkiledi. Yani dikey konutta yaşarken artık kendim için değil çocuklarım için tanımadığım kişiler ile sosyal mesafe yaşadım.” (K9)

Kentsel güvenlik dünyadaki kentlerde önemli bir endişe konusu olarak görülmektedir. Güvenliğin açık bir şekilde dâhil edilmesi, sürdürülebilir kentsel gelişim için gerekli bir koşul olarak kabul edilmesi ve kentsel güvenliğin bir kalkınma sorunu olarak konumlandırılması bakımından dikkat çekicidir. Kentlerde güvenlik toplumların gelişimi için çok önemlidir. Toplumsal güvenlik ülkelerin ve kentlerin gelişmesinde esastır. Bireyler kendilerini güvenli ve emin hissetmedikçe maddi ve manevi gelişimlerini sağlamaları mümkün olmayacaktır (Payam, 2020, ss.1926-1927). Bu örnekle katılımcının dikey konuta yerleşmesiyle birlikte mekânsal değişimin katılımcının üzerinde sosyal güvenlik algısı oluşturduğu görülmektedir. Katılımcı kentte yaşadığı güvenlik deneyimiyle birlikte insanlar ile arasına sosyal mesafe koymuş, herkese şüphe ile yaklaşmıştır. Bu da dikey konutta yaşayan insanların yaşadığı güvenlik kaygısının onların sosyal ilişkilerine yansıdığının bir göstergesidir.

2.9.2.Mekânsal Kısıtlılık ve Öznel Özgürlük

Katılımcıların yatay mimaride özledikleri alanların genel olarak komşuluk ilişkileri yardımlaşma ve doğa ile ilgili olduğu söylenebilir.

“Müstakil konutumuzdaki hayvanlarımızı özliyorum komşularımız ile daha sosyal ve daha samimi idik iletişimimiz her daim her gün vardı sürekliydi sınırlı değildi. Müstakil konutumuzu çok severdim sevmediğim bir özelliği yoktur yani memnundum. Dikey konutta doğal gazı çok seviyorum, dikey konutta yaşam şartlarının daha kolay olduğunu düşünüyorum. Müstakil konutta ulaşım sıkıntısı vardı ama burayla kıyasladığımda ulaşım sıkıntısı yaşamadım ve iş imkânı burada daha fazla.” (K6)

Bu örnekte katılımcının müstakil konutta yaşarken komşuluk ilişkileri, doğa, hayvancılık ile ilgili memnuniyeti görülmektedir. Dikey konutta ise yaşam standartlarının yükselmesinden ve ulaşım kolaylığından bahseden katılımcının açıklamalarını değerlendirdiğinde şehre göç ve dikey konuta yerleşme ile beraber refah seviyesindeki artışın yükseldiği kabul edilebilir.

Müstakil konutta yaşarken deneyimlediği ekonomik zorluklardan bahseden katılımcı o dönemde yaşadığı maddi zorlukların kente yerleşmesiyle birlikte kendisine refah düzeyinde artış olarak dönüşüme uğradığını söylemiştir:

“1990 yıllarında müstakil konutumuzda çeşmeden akan suyumuz yoktu, tüplü bir ocağımız yoktu, evimiz bakımsızdı, yoklukla mücadele ederdik.

Sosyal imkânlar çarşı, pazarda yoktu... O dönemde eğitim imkânları da kısıtlıydı örneğin köyde ortaokul yoktu ben ilkokulu okuduktan sonra ortaokulu ve liseyi şehre yerleşince açık öğretim ile okudum. Şuan oturduğum dikey konutta evim doğalgazlı ve maddi durumum düzeldi.”(K8)

Katılımcı burada şehre göç etmesi ve dikey konuta yerleşmesi ile birlikte refah düzeyinin yükselmesinden ve yaşam kalitesinin arttığından söz etmiştir. Eğitim fırsatına erişmekte zorluk yaşayan katılımcı, şehre göç etmesiyle birlikte eğitim olanaklarına da eriştiğini açıklamıştır. Bu ifadelerde katılımcının mekânsal değişimiyle yaşam kalitesi arasındaki ilişki görülmektedir. Mekânsal kısıtlılık katılımcının kırsalda okumasına izin vermezken kentte bu imkâna erişebilmiştir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde katılımcılar müstakil konutlarının ve dikey konutlarının olumlu ve olumsuz özelliklerini anlatmışlardır. İmkânları olsa yaşamak isteyecekleri konut tipinin büyük bir çoğunluk ile müstakil konut tipi olduğu ortaya çıkmıştır.

“Tercih hakkım olsa müstakil evde yaşamayı çok isterdim. Kendime ait bahçem olurdu temizliği kendi istediğim gibi yapardım. Bahçeyi istediğim gibi ekerdim donatırdım. Kendimi daha özgür hissederdim. Kedi ve köpeklerim olurdu onları seviyorum çünkü. Çocuklarımda çok özgür olurdu. Kendilerine ait alanları olurdu bahçede ve evde, evimin verdiği genişlik bunu da kolay kılardı. Kendimi apartmanda özgür hissetmiyorum. Her alanın ortak olması kuralların olması beni sınırlandırıyor.”(K1)

Katılımcının bireysel alan ve özgürlük duygusunun üzerinde durduğunu görüyoruz. Bireysel bahçe kullanımı açık havaya erişim hayvan beslemek ve çocuklarını daha özgür ve geniş alanda büyütmek isteği katılımcının konut tercihini etkilemiştir. Konutlar insanların en çok vaktini geçirdiği mekânlar olduğundan müstakil konutlar insanlara daha cazip gelmektedir. Apartman dairelerinde oturma yeme içme dinleme aktiviteler dairede ev içinde yapılırken, müstakil konutta bu durumlar bahçede açık alanda da yapılabilir. Bu durum ise insanların müstakil konuttaki yaşam deneyimlerinin mekânsal ve öznel olarak özgür davranmaları sonucunu göstermektedir.

Katılımcılar kentte yaşayan insanların sosyal olarak mesafeli olduklarından bahsetmişlerdir.

“Köy hayatında kendimi daha özgür hissediyordum. Örneğin orda birine selam verdiğimde selamım boşa kalmaz ve birbirimize hal hatır sorarız birbirimizi sohbet etmek için evlerimize davet ederiz. Konuşmak sohbet etmek bana mutluluk verir. Toprakla da uğraşmak benim hoşuma gider ekerim biçerim sebze meyve yetiştiririm bahçemde. Çocuklarımla geniş alanda piknik yaparım. Misafirlerimi daha rahat ağırlarım.”(K4)

Katılımcının burada gerçekleştirmeyi hayal ettiği anlatımlarına

bakılacak olunursa, dikey konutta kendini sınırlandırdığını müstakil konutta ise sınırlandırmadan bir hayat yaşamayı hayal ettiği görülmektedir. Yatay mimari katılımcıların doğayla bir bütünleşik halde yaşamasına imkân tanırken dikey mimaride bu imkânlarla ulaşamadığını söyleyebiliriz.

Katılımcılar ile yapılan mülakatlarda yalnızca bir katılımcı dikey konuttan memnuniyetini dile getirmiş, tercih hakkı olsa yine de dikey konutta yaşamak istediğini söylemiştir.

“Tercih hakkım olsa yine dairemde yaşamak isterim. Çünkü sosyal imkânlar büyük şehirde daha fazla, burada sevdiklerim yani çocuklarımın da dikey konutta yaşamaları tercihimin etkileyen bir sebeptir. Emekli olduğum için yaz aylarında köydeki müstakil evime gidiyorum. 3-4 ay kalıyorum sonra sıkılıyorum tekrar şehre dönüyorum.” (K10)

Bu örnekle dikey konutun herkes üzerinde aynı duyguyu hissettirmediğini söyleyebiliriz. Belli alışkanlıkların insanlar üzerinde daha belirleyici olması katılımcının dikey konutundan vazgeçememesine neden olmaktadır. Kentin sunduğu sosyal imkânlar ve katılımcının çocuklarının da kentte olması dikey konutta yaşamı cazip hale getirebilmektedir.

Araştırmada yer verildiği üzere, kadın katılımcılar ile yapılan mülakatlarda dikey konut yaşamı kadınlar üzerinde karar alma mekanizmalarında artış sonucunu ortaya koyarken, erkek katılımcılarda daha çok müstakil konut yaşam pratikleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

Dikey konutta yaşayan insanların rahatsız oldukları bir diğer durum ise ortak alanların kullanımında kişilerin kurallara uymaması ve binada yaşayan komşularını seçememeleridir.

“Müstakil konutta yaşarken muhatap olup olmayacağım insanları seçebilirdim ama dikey konutta seçemiyorsun bu çok kötü. Dikey konutta her alan ortak olduğundan kimsenin kendine ait alanı yok herkes de bu kurallara uymadığından çatışma oluyor.” (K6)

Dikey konutta kendini mekânsal denetim içerisinde hisseden katılımcı, müstakil konutta kendini hayal ettiğinde bunu yaşamayacağını düşünmektedir. Bu örnek bize dikey konutlarda yaşanan ortak mekânsal alanların kullanımının sınırlılığını ve denetimliliğini göstermektedir. Mekânsal belirlenimcilik ile ilişkilendirdiğimizde ise çevrenin bireyler arası ilişkileri değiştirdiği sonucunu elde edebiliriz.

Yapılan çalışmada katılımcıların müstakil konutta yaşadıkları deneyimler ile dikey konutta yaşadıkları deneyimler arasındaki farkların oldukça belirgin olduğu görülmüştür. Müstakil konutta yaşarken komşuluk ilişkilerinin ve yardımlaşmanın güçlü olduğu görülen katılımcıların bu durumu dikey konuta yerleşmekle birlikte bireyselleşmiştir. Katılımcılar aynı zamanda topraktan uzaklaşmış, özel alanları daralmış, sosyal ilişkileri ise dikey konutta sınırlanmıştır. Müstakil konutta yaşarken hayvancılıkla,

tarımla uğraşan katılımcıların çalışırken ulaşım konusunda sıkıntı yaşamadığı söylenebilir. Bu durum dikey konuta yerleşmeleriyle birlikte değişmiş ve katılımcıları toplu taşımaya veya araç kullanmaya mecbur bırakmıştır. Dikey konuta yerleşmeleriyle birlikte doğa manzarasından da mahrum kalan katılımcıların manzaraları kentsel görsellikle sınırlı kalmıştır. Müstakil konutta bahçelerinde bitki yetiştirebilirken bu durum dikey konutta imkânsız hale gelmiştir. Müstakil konutlarını anlatırken her detayından söz eden katılımcıların müstakil evleri dört cepheden ışık alabilirken bu durum dikey konutla birlikte bir ya da iki cephe ile sınırlı kalmıştır. Müstakil konutta ağaçları olduğunu anlatan katılımcıların temiz havadan da dikey konuta yerleşmeleriyle birlikte mahrum kaldığını da eklemeliyiz. Şehrin gürültüsü ve egzoz dumanı fabrikalardan yükselen ve göl kenarlarında kuraklık ile artış gösteren kötü koku kentleri daha da çekilmez hale getirmektedir. Müstakil konutta yaşarken gürültü problemi olmayan katılımcılar kendilerini dikey konutla zaten dar olan daire hayatında gürültü yapmamaya dikkat etmiş ve kendilerini sınırlandırmışlardır. Müstakil konutta mekânsal özerkliğin verdiği psikolojik rahatlığın yerini dikey konuta kurallar almış bu da katılımcılarda psikolojik daralma yaratmıştır. Kentte göç sürecini etkileyen en cazip etkenlerden biri de iştir. Erkek katılımcılar kente yerleşmekle birlikte refah düzeylerindeki artıştan dolayı memnun olduklarını anlatmışlardır. Müstakil konutta yaşarken kadınların söz hakkının kısıtlı olması, dikey konuta yerleşmekle bu otoritenin bitmiş olması ise yatay mimariden dikey mimariye geçişte yaşanan en olumlu durum diyebiliriz. Katılımcılar ile yapılan mülakat sonucunda ulaşılan veri sonuçları Tablo 3'te karşılaştırılmıştır.

Tablo 3. Yatay ve Dikey Konut Tiplerinin Mekânsal ve İlişkisel Karşılaştırması

Durum	Yatay Konut	Dikey Konut
Toprakla İlişki	Doğrudan erişim: toprakla direkt temas, bahçe, tarla	Dolaylı erişim: toprakla aracılı erişim park vb. ortak
Özel Alan	Belirgin sınırlar: Avlu, bahçe duvarı veya ağaçlar ile korunan özel alan	Muğlak sınırlar: ortak kullanım mekânları, site içi bahçe, peyzaj alanı
Sosyal Alan	Sokak, avlu, bahçe, gibi doğal alanlara doğrudan erişim	Park, komşuluk etkileşimi, ortak alanlarda sosyalleşme
Ulaşım	Sokağa doğrudan ulaşım ve iş uğraşlarına yakınlık	Asansör ve merdiven kullanımı zorunluluğu, iş uğraşlarına araç kullanım

Durum	Yatay Konut	Dikey Konut
Manzara	Doğa manzarası, görsel güzellik, doğal görünüm	Kentsel görünüm, sınırlı manzara,
Mekânsal Dönüşebilirlik	İnsanların ihtiyaçlarına göre değişiklik yapma imkanı mevcut, çevresini	Yapısal zorunluluk, plana bağlılık, doğal üretim faaliyetleri sınırlı, bitkisel
Temiz Hava ve Işık	Ağaçların sağladığı temiz oksijen, yatay konutun dört taraftan ışık alması	Kısıtlı cephe, cephenin kısıtlı olmasıyla orantılı konuta giren güneş ışığı
Gürültü	Düşük gürültü, Doğal sesler kuş ve hayvan sesleri,	Rahatsız edici sesler, komşu sesi, araba korna sesleri,
Psikolojik Etki	Özerklik, yardımlaşma, aidiyet	Kurallar, ortak kullanım alanları, yabancılaşma
Otorite	Geniş - kırsal aile bağlarının karar alma mekanizmasında yarattığı baskı	Çekirdek aile yapısının karar alma mekanizmasında verdiği
Ekonomi	Düzensiz gelir, Tarım ve Hayvancılık, Belirsizlik	Gelir İstikrarı, Ekonomik güçlenme, İş çeşitliliği
Olumlu Özellikler:	9	2
Olumsuz Özellikler:	2	9

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma yatay mimariden dikey mimariye geçişte yaşanan sosyal izolasyon sorunun kent yaşamındaki etkileri “*Mekânsal Özerklik ve Toplumsal Dayanışma, Refah Seviyesi ve Sosyal İzolasyon, Mekânsal Denetim ve Mekânsal Belirlenimcilik*” temalarını ele almıştır. Yatay ve dikey konutlarda yaşayan insanların mekânsal deneyimleri toplumsal ilişkileri ve bunun kente etkileri incelenmiştir. Yapılan mülakatlarda müstakil konuttan dikey konuta taşınan katılımcıların yaş ortalaması yüksek olduğundan müstakil konutta yaşadıklarını anlatırken ekonomik zorluklardan da söz etmişlerdir. Katılımcıların yaş ortalamaları 52’dir. 1990 yılına yakın ve o dönemlerde müstakil konutlarda yaşayan kişilere ulaşılmıştır. Araştırmanın çalışma gurubunu Ankara’nın Sincan İlçesinde son 5 yıldır ikamet eden 10 gönüllü katılımcı oluşturmaktadır. Çalışmanın Ankara’nın Sincan İlçesinin Malazgirt Mahallesiyle sınırlı olması katılımcıların yaş ortalamasının büyük olmasında etkindir. Yapılan mülakatlarda genç katılımcılara ulaşılamamıştır. Ulaşılabilen katılımcılar ise uzun yıllardır bu mahallede ikamet eden katılımcılardır. Müstakil konuttan çok katlı konuta taşınan katılımcılar yaş itibarı ile daha çok geçmiş zamanlarda ekonomik sıkıntılar yaşadığından, mülakat sırasında müstakil konutlarıyla ilgili sorulara cevap verirken duygusal anlar yaşamışlardır.

İş bulma ve daha iyi şartlarda yaşama ümidiyle kırsaldan kente yoğun olarak göç eden nüfus kentsel yayılmaya sebebiyet vermiş ve kentlerin kapladıkları alan barındırdıkları nüfus büyüdükçe karşılanması gereken su kanalizasyon gibi altyapı hizmetleriyle birlikte eğitim, sağlık, konut gibi toplumsal hizmetlere duyulan ihtiyaçta artmıştır. Bu durum ise kentlerin fiziksel açıdan baskılanmasına sebep olmuştur. (Yontar ve Çağlıcan, 2019, s.293) Katılımcıların geniş aile yapısı olanların gecekonduda yaşadıkları, geniş/kırsal olarak belirtilen katılımcıların ise köyde müstakil konutta yaşadıkları bilinmektedir. Kırsal kesimden şehre, gecekonduya taşınan insanlar alt yapı eksikliğiyle su kanalizasyon hizmetlerinin kendilerine sunulamamasıyla büyük bir sıkıntı yaşamışlardır. Köyde, kırsal kesimde hayvancılık ve tarımla uğraşan insanlar, şehre iş bulma umuduyla ilk olarak gecekondu mahallelerine yerleşmiş, daha sonra ise maddi durumları düzelince dikey konuta taşınmışlardır. Kırsal kesimde geniş aile olarak anne baba dede vb. aile fertleriyle bir arada yaşayan katılımcılar, şehre gecekonduya göç ettiklerinde bir süre daha geniş aile olarak yaşamaya devam etmiş, maddi durumları düzelince dikey konuta çekirdek aile olarak yaşamaya başlamışlardır. Böylece yatay mimariden dikey mimariye geçiş süreci başlamış ve dikey konuta uzanarak aile yapısının daralmasına ve toplumsal ilişkilerin yeniden tanımlanmasına yol açmıştır.

Kırsal hayat daha yavaştır ve kır sakini hemen herkesi tanır, komşu ve yakınları ile samimi bir ilişkisi vardır. Büyük şehirlerde ise hayat şartları kişisel olmayan bir yapının oluşmasına yol açar. Mekânsal olarak yakınlığa rağmen insanlar arasındaki mesafe fazladır. Hayat hızlıdır ve hayatın ritmine uyum sağlamaya çalışan zihin ise duygusal olarak zorlanır ve olaylar karşısında duyarsız kalabilir (Simmel, 2015, s. 99). Mülakat sırasında katılımcıların kendilerine eski günleri anacakları tarzda sorular yöneltilmesi katılımcıların tamamı tarafından beğenilmiştir. Katılımcılar eski günleri, müstakil konutlarını, komşularını, bahçelerini, topraklarını özlediklerini söylemiş ve bu onlarda duygusal bir etki yaratmıştır. Bu durum ise Simmel'in duygusal kopuşu anlamlandırmasıyla birlikte değerlendirildiğinde, dikey konutta insanların yabancılaşma eğilimi gösterdiğini ve mekânsal olarak aidiyet hissetmediklerini işaret etmektedir.

Türkiye'de kadınların iş hayatına katılımı ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmış olsa da kırsal alanlarda toplumsal rollerine bağlı olarak hala eşit şartlarda bu haklardan yararlanamamaktadır. Kadınların karar alma mekanizmalarına teşvik edilmesi, bireysel güçlenmelerine hem de ülkenin kalkınmasına katkı sağlayacaktır (Morkoç, 2025, ss. 174-177). Yatay mimariden dikey mimariye geçişte kadın katılımcıların erkek katılımcılara kıyasla bakış açılarının farklı olduğu görülmektedir. Erkekler daha çok refah seviyelerindeki artışın üzerinde dururken, kadınlar dikey konutta daha özgür kararlar alabilmenin üzerinde durmuşlardır. Erkeklerde sorumluluk artış gösterirken kadınlarda ise karar alma süreçlerinde bireysellik ön plana çıkmıştır. Erkek katılımcılar müstakil konuttan özelliklerini anlatırken kısıtlanmaktan söz etmemiş, kadın katılımcılar ise daha çok kısıtlandıklarından dikey konuta yerleşmekle kendi kararlarını alabildiklerinden ve bireyselleştiklerinden söz etmişlerdir. Kadınların karar alma yetkilerinin kırsal kesimde yaşarken olmaması ya da çok sınırlı olması kadınların bireysel olarak güçlenmelerine engel olmaktadır. Kente yerleşmeleri ile beraber karar alma yetkilerinin de kendilerine ait olduğunu söyleyen kadınların kentte bireysel özerklik alanlarının genişlediği söylenebilir.

Kentte yaşayan insanların kente uyumu anlatılmak istendiğinde kentin fiziki ve doğal yapısıyla olduğu kadar bireyin kültürüyle de bütünleşebilmesidir. Yoğun göç alan büyük kentlerde kent kültürünü oluşturan birtakım değerler önemli rol almaktadır. Çünkü daha yaşanabilir ve sürdürülebilir kentlerin oluşturulmasında farklı kültür ve grupların bir arada uyum içinde yaşayabilmesi için göç ile kente gelenin olduğu kadar kentte yaşayanında sorumlulukları doğmaktadır (Şahnagil ve Güler, 2019, ss.100-102) Katılımcıların anlatımlarından yola çıkarak elde edilen bir başka sonuç ise, kente yerleşmeleri ile birlikte selamlaştıkları insanların kendilerine selam vermemeleridir. Bu durum gerçekten de kentte yaşayan

insanların da kente göç eden insanlara karşı bazı sorumluluklarının olduğunu gösterir. Köklü bir kültüre sahip olan Türkiye’de büyük şehirler yoğun göç almaktadır. Bugün dikey konutlarda çok fazla kültürel çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bu ise insanların birbirleri ile iletişim süreçlerinde kopukluğa sebep olmaktadır. Dikey konutlarda yaşanan kültür çatışması insanların kente ve dikey konuta uyumunda büyük zorluğa sebep olmaktadır.

Sosyal Refah, bir toplumdaki kişilerin gelirlerinin artması sonucunda sağladıkları fayda seviyesinin yükselmesi anlamına gelmektedir. Sosyal refah hizmetleri ise sağlık hizmetleri, gıda, işsizlik tazminatı, konut yardımı gibi bireylere ve ailelere yardımcı olur (Haşlak ve Es, 2021, s.186). Yatay mimariden dikey mimariye geçişle birlikte katılımcıların artan refah düzeyi şöyle bir sonuç doğurmuştur. Maddi durumlarında ve refah seviyelerindeki artış, konut, alt yapı hizmetlerine erişim ve yaşam standartlarının yükselmesi, refah seviyesinin mekânsal değişimle birlikte yükseldiğini göstermektedir.

Kentsel istihdam mekanizmaları, ağırlıklı olarak kalifiye ve belirli alanlarda uzmanlaşmış iş gücünü absorbe etme eğilimindedir. Nitekim katma değeri yüksek ve gelir getirisi fazla olan pozisyonlar, nitelikli bir teknik altyapı ve formel eğitim gerektirmektedir. Göç dalgalarıyla şehre eklenilen ve gecekondü bölgelerinde ikamet eden nüfus ise sınırlı eğitim sermayeleri nedeniyle bu tür nitelikli iş kollarında istihdam edilme şansı bulamamaktadır. Bu yapısal bariyer, metropollerde ciddi bir vasıfsız emek birikimine ve yığılmasına yol açmaktadır (Es ve Ateş, 2010, ss. 224-225). Bu çalışmanın örneklemini oluşturan ve 1990’lı yıllarda enformel/müstakil konutlarda yaşayan katılımcıların da eğitim olanaklarına erişememeleri nedeniyle eğitim düzeyleri yetersiz kalmıştır. İlerleyen süreçte dikey mimariye (apartman hayatına) geçiş yapmalarıyla birlikte, kent yaşamının getirdiği mali zorunluluklar neticesinde doğrudan iş gücü piyasasına dahil olmuş ve eğitim süreçlerini askıya almışlardır. Katılımcıların öncelikli motivasyonu şehir ekosisteminde finansal olarak varlığını sürdürmek ve tutunmak olduğundan, bu durum yerleşik kentliler ile aralarındaki sosyo-ekonomik ve yapısal eşitsizliklerin kronikleşmesine zemin hazırlamıştır.

Mekânsal düzlemde yatay mimariden dikey konut alanlarına geçiş süreçlerinde kadın aktörlerin daha belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Kırsal yaşamda hem tarımsal üretimde hem de hane içi emekte aktif rol alan, bununla birlikte ataerkil aile yapısı gereği eşinin ailesi ve hane büyüklerinin normatif denetimine maruz kalan kadınlar için metropoller, daha özgür bir yaşam alanı olarak arzulanmaktadır. Bu mekânsal yer değiştirmenin ardındaki bir diğer motivasyon ise çocuklara daha nitelikli bir gelecek sunma gayretidir. Kadının taşrada hane halkı ve akraba çevresi için üstlendiği, ancak ekonomik olarak karşılığı görülmeyen

ve takdir edilmeyen ağır iş yükü ile geleneksel köy ortamının gelirler üzerinde kurduğu toplumsal baskı dikkate alındığında; kentte çekirdek aile modeline geçilmesi kadına önemli bir alan açmaktadır. Bu yeni düzen, ev içi organizasyonun sorumluluğunu kadına devrederek onun özerkliğini ve göreceli bağımsızlığını artırmaktadır (Kaypak, 2018, ss. 9-13).

Türk toplumunda yeri, işlevi ortaya çıkardığı neticeleri bakımından çok önemli bir yere sahip olan komşuluk, günlük hayatın vazgeçilmez bir olgusudur. Türklerde bir atasözünde şöyledir. “Ev alma, komşu al.” Çünkü komşu en az ev kadar önemlidir. Komşuluk ilişkileri Türk mahallesinin ve kentinin en önemli kültürel özelliklerindendir. Komşuluk her coğrafi bölgede görülen toplumsallaşma şeklidir (Gündüz ve Yıldız, 2008, ss.124-127). Katılımcılar müstakil konutta yaşarken komşuluk ilişkilerinin daha iyi ve dayanışmanın daha yüksek olduğunu anlatmış, bunun sebeplerinden birinin de 1990 yılında insanların daha yardımsever olduğundan kaynaklandığını söylemişlerdir. Katılımcılar akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin yardımlaşmanın dayanışmanın günümüz itibarıyla artık pek yaşanmadığını anlatmışlardır. Dikey konutta insanların olaylara yaklaşma tarzının daha tahammülsüz olduğunu, bunun kentin verdiği stresten kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir. Katılımcıların tamamına göre 1990 – 2010 yılları arasında komşuluk ilişkileri daha duyarlı ve daha sıcak görülmüştür. Bu bize kentleşme ile birlikte insanların dayanışma kültürünün zayıfladığını ve dikey konutun insanlar arasındaki sosyal mesafeyi artırdığını göstermektedir.

İnsan yaşamının temelini hava su ve toprak benzeri doğal unsurlar oluşturmaktadır. Dünya nüfusunun hızla artması ve hızlı sanayileşme içinde bulunduğumuz doğal çevrenin bozulmasına neden olmaktadır. Günümüzde ise insanın çevreyi, doğayı koruması ve geliştirmesi zorunlu hale gelmiştir. Çünkü insan tarafından doğal dengenin bozulması tüm canlıların sağlıklı yaşam koşullarını olumsuz yönde etkilemektedir. Tarımla uğraşan katılımcılar dikey konuta yerleşmeleriyle birlikte farklı iş sahalarına yönelmiş ve sosyal hakları olan işlerde çalışmaya başlamışlardır. Kente yerleşmeleri ile birlikte çocuklarını da kentte büyütmek zorunda kalan katılımcılar, çocuklarının doğadan ve topraktan izole bir şekilde yaşamasına neden olmuşlardır. Günümüze ise büyük kentlerde doğadan ve topraktan uzak bir şekilde yaşamak zorunda kalan yeni nesil ilgisi gittikçe doğadan dijitalleşmeye doğru kayma eğilimi göstermektedir. Katılımcıların anlattıklarından yola çıkarsak anne ve babalarının tarım ve hayvancılık ile uğraşmaları nedeniyle pek çok katılımcı da doğayla ve tarımla toprakla uğraşmış ve bunları yaşama deneyimi olmuştur. Kentte yaşayan insanların böyle bir imkânâna sahip olmaması çocuklarının da doğayla kurduğu ilişkinin sınırlı olmasına yol açmaktadır. Bu durum ise kentte büyüyen çocukların toprağa dayalı üretim süreçlerinden geride kalmasına ve topraktan

uzaklaşmasına neden olmaktadır. Dikey konuta yerleşmeleriyle birlikte sosyal çevresi dönüşen katılımcıların sadece kendilerinin değil çocuklarının da mekânsal ve kültürel çevreleri değişmektedir.

Kırsal veya geleneksel köy ailesi; temel ekonomik faaliyetlerin tarım ve hayvancılığa dayandığı, hane halkı üretim sürecine neredeyse tüm aile fertlerinin iş gücüyle katkı sağladığı bir modeldir. Yapısal olarak bu model; ebeveynler ve çocukların yanı sıra üst soylar (büyükanne/büyükbaba) ve diğer dikey/yatay akrabalık bağlarını da barındıran geniş aile formundadır. Tek bir çatı altında birden fazla evli çiftin ikamet edebildiği bu yapıda; örfi kurallar, gelenekler ve inanç sistemleri toplumsal denetimi sağlar. Karı-koca ilişkileri ekseninde ataerkil statü hiyerarşisinin (erkeğin baskın, kadının ise ikincil konumda olması) belirgin olduğu bu modelde, bireyler zorunlu durumlar haricinde hane birliğinden ayrılmama eğilimindedir. Buna karşılık kentsel aile; akrabalık bağlarının bireyler üzerindeki ahlaki ve normatif baskısının asgari düzeye indiği, eşlerin evlilik kararlarını bağımsızca aldığı, kadının da iş gücü piyasasına aktif olarak katıldığı, yalnızca ebeveynler ve evlenmemiş çocuklardan müteşekkil çekirdek aile yapısını temsil eder (Keskin, 2016, ss. 166-167).

Araştırmada ortaya çıkan sonuçlardan biri de katılımcıların kardeş sayılarının en az 6, en fazla 8 olmasıdır. Katılımcılar kente yerleşmekle birlikte en az 2, en fazla 3 çocuk sahibi olmuşlardır. Katılımcılar müstakil konutta geniş aile olarak yaşarken kente göç ile birlikte bu durum çekirdek aileye dönüşmüştür. Kente yerleşmekle birlikte iş hayatında çalışmaya başlayan kadınlar ise çocuk sahibi olma konusunda daha çekinceli olmuşlardır. Günümüze bakıldığında ise büyük kentlerde yaşayan insanların çocuk sahibi olma sayısı giderek azalmaktadır. Bu durum kentin mekânsal olarak insanı sınırlandırması, yaşam koşullarının çok sayıda çocuk sahibi olmaya elverişli olmamasıyla ilişkilendirilebilir.

İnsan ile çevresi arasında karşılıklı bir iletişim ve etkileşim vardır. Çevrenin birey davranışlarını etkilediği, bireyin de çevreyi etkilediği ve bunun fiziki çevreye yansıdığı bilinmektedir. Farklı çevreler farklı yaşam pratikleri ortaya çıkarmakta olup farklı ihtiyaçlar doğurmaktadır. Bu ihtiyaçlar ise kentlerin isteklerine göre şekillenmektedir. Tarihsel süreçte insanlar sosyal, ekonomik, coğrafi yapı gibi öğelere bağlı kalarak içinde yaşadığı kültürü sahiplenmişlerdir (Vural, 2020, s.110). Bu araştırma bize fiziksel çevre değişikliğinin insan ilişkilerini, sosyal ilişkileri, bireysel ilişkileri ve toplum kültürünü etkilediğini göstermektedir. Kültürel değerler Türk toplumunun vazgeçilmez bir bütünüdür. Fakat kente yerleşmekle birlikte zayıflayan kültürel bağlar, hem katılımcıların hem de yeni neslin bağlarından giderek uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Baz alınan çalışmada katılımcıların yatay mimariden dikey mimariye geçiş tercihlerinin büyük ölçüde kendi istekleri ile değil kırsal

alandaki dar olan iş imkânlarından kaynaklanmış olmasıyla ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. İş imkânı daha dar olan kırsal kesimden şehre göç ile birlikte erkek katılımcıların refah seviyesinde artış gözlemlenirken, kadın katılımcıların mekânsal ve bireysel özerklik alanı genişlediği gözlemlenmiştir. Dikey konuta yerleşmeyle birlikte mekânsal değişim katılımcıların sosyal ilişkilerini farklılaştırmış, kültürel bağların da zayıflamasına neden olmuştur. Bu bulgular fiziksel mekânın toplumsal ilişkileri değiştirdiğini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca kadınların kentte kendilerini daha özgür hissettiklerini ve karar alma mekanizmalarının kentte çekirdek aile dönüşümüyle birlikte daha güçlendiği sonucuna varılmıştır. Katılımcılar müstakil konuttaki yaşam deneyimlerini anlatırken kırsalda yaşadıkları deneyimlerden de bahsetmişlerdir. Dolayısıyla bu çalışma sadece yatay mimariden dikey mimariye mekânsal geçişin kent yaşamına etkilerini araştırmakla kalmamış, kırdan kente göçün toplumsal ve kültürel etkilerine de ışık tutmuştur. Yapılan araştırmanın sınırlılıklarından biri ise yaşı genç olan insanlara ulaşamamış olmasıdır. Gelecek çalışmalarda yaşı daha genç olan katılımcıların ifadelerine ve deneyimlerine yer verilmesi bu araştırmaya da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akpınar, B. (2025). Kentsel Yoksulluk ve Yaşlılık. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 18(2), 120-129. <https://doi.org/10.46414/yasad.1711656>

Alkay, E. (2011). Kentsel yayılma ve altyapı maliyetleri ilişkisi: İstanbul örneği. *İTÜDERGİSİ/a: Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 10(2), 45-56.

Aydın, A. (2025). *Depreme karşı dayanıklı, kendine yetebilen, yatay mimariye uygun ve maliyeti düşük ahşap konutlar* (Tez No. 1000676) [Yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Başel, H. (2010). İç Göçün Sonuçları Ve İşgücüne Etkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 51, 287-321. <https://izlik.org/JA32XX23NG>.

Bauer, C. (2020). *Modern housing*. Baston: University of Minnesota Press. USA.

Burton, E. (2000). The compact city: Just or sustainable? A definition of social sustainability in urban form. *Urban Studies*, 37(11), 1969-2001. <https://doi.org/10.1080/00420980050162184>

Beyaztaş, H. (2021). Yerinde Dönüşüm Bağlamında Kent Dokusu Ve Enerji Tüketimi İlişkisinin İncelenmesi: Kadıköy Vaka Çalışması. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 11(1), 162-181. <https://izlik.org/JA65KG89CY>

Bıçkı, D. ve Kırkan, M. (2022). Bilge Mimar Turgut Cansever'in Perspektifinden Türkiye'de "Yatay Mimari" Meselesi. *Journal of Economy Culture and Society*, 65, 289-311. <https://doi.org/10.26650/JECS2021-999792>

Bulut, Ü. (2025). 1960-1980 Arası Dönemde İstanbul Ve Ankara'da Bir Çevresel Sorun Olarak Gürültü Kirliliği. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 137 (273): 341-64. <https://doi.org/10.55773/tda.1553111>.

Corbusier, L. (1999). *Bir mimarlığa doğru* (S. Merzi, Çev.). İstanbul: YKY.

Çalışkan, Z. (2006). Türkiye'de Şehirleşme Ve Gecekondulaşma. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 55-61. <https://izlik.org/JA94EN77PE>

Ceylan Çapar, M. ve Ceylan, M. (2022). Durum Çalışması ve Olgubilim Desenlerinin Karşılaştırılması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 295-312. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227359>

Çöpoğlu, M. (2018). Türkiye'de Çocuk İşçiliği. *İğdır Üniversitesi*

Sosyal Bilimler Dergisi,14, 357-398. <https://izlik.org/JA57MC34XR>.

Demren, Ö. (2025). Komşuluk Kültürü Bağlamında Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Sivas'ta Kadınlar Arası Komşuluk İlişkileri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*,18(52), 1897-1916. <https://doi.org/10.12981/mahder.1731475>.

Edmonds, W.A. & Kennedy, T.D. (2017). *Phenomenological perspective. In an applied guide to research design: Quantitative, qualitative, and mixed method.* USA: Sage. <https://dx.doi.org/10.4135/9781071802779>

Erman, T. (1996). Kentteki Göçmenin Bakış Açısından Kent/Köy Kimliği "Niçin Köylüyüz Hala?". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(01). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001900

Es, M. ve Ateş, H. (2010). Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48. <https://izlik.org/JA49TF47JT>

Eseler, B., Göksoy Sevinçli, B., ve Nalbant, F. (2021). Sosyal Bir Sorun Olarak Kentsel Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*,8(3), 836-853. <https://izlik.org/JA58XY99DT>

Eştürk, Ö. ve Kılıç, A. (2016). Türkiye Kırsalında Kadın Yoksulluğu. *Ardahan Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,2(3), 143-153. <https://izlik.org/JA62NZ39WR>

Gifford, R. (2007). The consequences of living in high-rise buildings. *Architectural Science Review*, 50(1), 2-17.

Gümüş, B. ve Acar, M. (2023). Türleri, Nedenleri Ve Boyutlarıyla Türkiye’de Ve Dünyada Yoksulluk Sorunu. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 5(Özel Sayı), 92-105. <https://izlik.org/JA83ZJ99SE>

Gündüz, M. ve Yıldız, M. C. (2008). Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*,7(25), 123-138. <https://izlik.org/JA69BY39PL>

Güzey, Ö. (2014). Kentsel dönüşümde dikey yapılaşmanın yarattığı mekânsal ve sosyal eşitsizlikler. *Mimarlık Dergisi*, (376), 34-39.

Haşlak, İ. ve Es, M. (2021). Kent ve Sosyal Refah, *Sakarya Üniversitesi İktisat Dergisi*,10(2), 180-198. <https://izlik.org/JA32DW65BW>

Hayta, Y. (2016). Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2). <https://izlik.org/JA77RF26AH>.

Howard, E. (2019). *Yarının bahçe kentleri* (Çev: A. Volkan), Daimon: İstanbul.

Çelikyay, H. S. vd. (2025), *Karabük Üniversitesi Yatay Mimari Politika Raporu* KAPGEM Serisi-9 Yatay Mimari Politika Önerileri Aralık 2025.

Karagülle, C. (2024). Konut Kullanıcısı Bakış Açısından İdeal Konut Kriterleri Üzerine Bir Araştırma. *YDÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 6(2), 34-55. <https://izlik.org/JA26UX75PP>

Kasap, S. ve Şule, K. (2026). Yatay Kentsel Mimarlık: Sürdürülebilir Kentsel Gelişim İçin Yenilikçi Bir Strateji. *The Journal of Academic Social Science*, 172(172), 227-241.

Kaypak, Ş. (2018), *Kırsaldan Kente Göç ve Toplumsal Değişimde Kadının Yeri*, 2. Çukurova Kadın Çalışmaları Kongresi (28-30 Kasım 2018), Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları II, 310-322, Ed. Oya Işık, KADAUM, Çukurova Üniversitesi Yayını, 2019, Adana

Keskin, E. (2016). Kentleşme Sürecinde Ailenin Değişimi: Bursa'da Bir Alan Araştırması. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji Ve Politika Dergisi*. <https://izlik.org/JA38XF32RA>

Madaratı, A. H. (2021). *TOKİ yatay mimari konutları enerji verimliliği çalışması – Karabük örneği üzerinde modül önerisi* (Tez No. 682418) [Yüksek lisans tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Morkoç, N. (2025). Kırsalda Kadın Emeği, Toplumsal Cinsiyet Roller ve Dayanışma Pratikleri: Muş-Bulanık Örneği. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 15(2), 167-185. <https://doi.org/10.13114/mjh.1737398>.

Newman, P. W. & Kenworthy, J. R. (1989). Gasoline consumption and cities: A comparison of US cities with a global survey. *Journal of the American Planning Association*, 55(1), 24-37.

Öztürk, M. ve Altuntepe, N. (2008). Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent Ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(11). <https://doi.org/10.19168/jyu.17305>

Payam, M. M. (2020), *Teoriden Uygulamaya Kent Güvenliği Yönetişimi*, Hiperyayın: İstanbul.

Sevinç, M. Y. (2024). Kırsaldan Kente Göçün Tarım ve Hayvancılığa Etkileri. *Journal of Public Economy and Public Financial Management*, 4(1), 9-28. <https://izlik.org/JA53ZN85TX>

Simmel, G. (2015). *Modern kültürde çatışma*, (Bora, T., Özmakas, U., Kalaycı N., Gen E. Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Steadman, P., et al. (2020). Building morphology, density and energy use in cities. *Buildings and Cities*, 1(1).

Sürgit, B. (2019). Modern Bireyin Yalnızlaşması ve Yabancılaşması Bağlamında Apartman Yaşamı ve Cahit Zarifoğlu'nun "Eksik Yol" Başlıklı Öyküsü. *Journal of Turkish Language and Literature*, 59(2), 449-466. <https://izlik.org/JA7SWF98FF>

Şahnağil, S. ve Güler, T. (2019). Kentlilik Bilincinin Oluşumu ve Kente Entegrasyon Sürecinde Hemşehri Derneklerinin Etkisi. *Journal of Management and Economics Research*, 17(4), 91-105. <https://doi.org/10.11611/yead.570262>.

Taş, A. (2025). Kırsal alandan kentsel alana doğru göç sonucunda dini pratiklerde yaşanan değişim. *Socio Religio Din Sosyolojisi Dergisi*, 1(1), 51-62. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15777869>

Tosun, K. E. (2013). Sürdürülebilir kentsel gelişim sürecinde kompakt kent modelinin analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 103-120. <https://izlik.org/JA37JP54EL>

Turaç, G. (2024). Spor Odaklı Rekreasyon Alanlarının Toplumsal Sağlık ve Sosyal Etkileşim Üzerindeki Rolü. *Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18 (3), 621-636. <https://doi.org/10.61962/bsd.1588768>.

United Nations (2026), <https://www.un.org/uk/desa/68-world-population-projected-live-urban-areas-2050-says-un>

Vural, H. (2020), *Çevre Tasarımı ve İnsan, İçinde:Çevre Psikolojisine Giriş*, (Ed: Cihat Yaşaroğlu), Nobel Yayınevi:Ankara.

Yalçın, H. (2024). *Yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılıkları üzerine karşılaştırmalı bir analiz: İzmir örneği* (Tez No. 921126) [Doktora tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Yaman, K. (2021). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Gürültü Kirliliği Sorunu. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (UNİKA Toplum ve Bilim) Dergisi*, 1(1), 12-17.

Yentürk, H. (2023), *Göç Sürecinde Psikolojik Bir Kavram Olarak ‘Yer’*, İçinde: Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan: Sosyal Bilimler Çerçevesinde Güncel Araştırmalar, Kriter Yayınevi: İstanbul.

Yıldırım, A. (2010), Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, *Yardım ve Dayanışma*, <https://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423938561.pdf>

Yontar, İ. ve Çağlıcan, S. (2019). Kentsel Sürdürülebilirlikte Toplumsal Dayanışma Ve Bütünleşme Kültürü: İzmir Üzerine Bir Araştırma. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 290-322. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.641473>.

Yücel, Ş, ve Baki, B. (2020). Türklerde “İmece” ve “Kooperatifleşme” Kültürüne Bir Bakış. *Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 8(sp1), 155–159. <https://doi.org/10.24925/turjaf.v8isp1.155-159.4066>.